

Załącznik do Uchwały Nr XXIV/187/2012
Rady Powiatu Lęborskiego
z dnia 23 listopada 2012

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU LĘBORSKIEGO NA LATA 2013-2017

Lębork, maj 2012

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	6
3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków	6
3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	6
3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego	7
3.4. Inne uregulowania prawne.....	8
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	9
4.1.2. Narodowy Program Kultury: „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013	10
4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	11
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020	11
4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata	12
2007-2013.....	12
4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego	13
4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2012-2015	16
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu.....	17
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu	17
kulturowego powiatu	17
5.2.1. Charakterystyka powiatu.....	17
5.2.2. Zarys historii powiatu	18
5.2.3. Krajobraz kulturowy	23
5.2.4. Zabytkowe układy urbanistyczne	24
5.2.5. Zabytki nieruchome.....	24
5.2.6. Zabytki ruchome.....	25
5.2.7. Zabytki archeologiczne	26
5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	26

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne	26
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	27
5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków	27
5.3.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków	28
5.3.3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków	32
5.4. Zabytki w ewidencji zabytków.....	33
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu	34
5.5.1. Zabytki archeologiczne	34
5.5.2. Obiekty nieruchome i zespoły zabudowy wpisane do rejestru zabytków	34
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń.....	39
7. Założenia programowe	40
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	45
8.1 Instrumenty prawne	45
8.2 Instrumenty koordynacji	45
8.3 Instrumenty finansowe	45
8.4 Instrumenty społeczne	45
8.5 Instrumenty kontrolne	45
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	46
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	47
10.1. Publiczne źródła finansowania	47
10.2. Środki pomocowe.....	47
11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków	50

1. Wstęp

Powiat lęborski posiada bardzo atrakcyjny krajobraz, na który składają się wydmy pobraża bałtyckiego, lekkie pofałdowania Wysoczyzny Lęborskiej poprzecinane dolinami i strugami. Oprócz bogactwa naturalnego krajobrazu, na terenie powiatu znajduje się znaczna ilość obiektów zabytkowych, cenny zabytkowy układ urbanistyczny miasta Lęborka.

Świadomość potrzeby ochrony zabytków dla nas i dla przyszłych pokoleń jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców naszego regionu. Jednak nie każdy do końca wie, jak właściwie należy zadbać o zabytek. Dlatego stworzenie programu opieki nad zabytkami przez powiat jest ważnym czynnikiem w upowszechnianiu tej wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o ich należyty stan i atrakcyjny wygląd. Zabytki nie mogą kojarzyć się z zapuszczonymi budynkami, ruinami, do których nie można wejść. Zabytki – to świadectwo naszej historii, w naszym więc interesie, powinno być zaprezentowanie ich z jak najlepszej strony. Jednocześnie musimy pamiętać, że zabytkami w naszym powiecie są nie tylko budynki, ale także historyczny układ urbanistyczny Lęborka, zespoły dworsko-parkowe czy zabytki archeologiczne o własnej formie ekspozycji np. kurhany i grodziska.

Umiejętne zaadaptowanie obiektów zabytkowych (takich jak np. stare budynki magazynowe czy przemysłowe na hotele, pasáže handlowe itp.), a przede wszystkim dbanie o ich dobry stan techniczny (poprzez bieżące remonty i konserwacje) podnosi atrakcyjność nie tylko tych obiektów, ale i całej miejscowości. Wartość turystyczną powiatu mierzy się istnieniem zadbanej architektury, tworzących niepowtarzalny charakter, przyciągający turystów. Powolne zastępowanie zabytków ich imitacjami lub obiektami nowoczesnymi doprowadzi do utraty turystycznej atrakcyjności naszego regionu. Straci urok przeszłości na rzecz pozbawionych swoistego *genius loci* nowych budynków mieszkalnych, nowych hoteli, nowych pawilonów handlowych.

Duże znaczenie krajoznawcze ma także tradycja kaszubska, która jest kultywowana od wieków przez mieszkańców powiatu. Kaszubi zachowali do dziś swój język i obyczaje oraz mają własną literaturę. Od niepamiętnych czasów przywiązani są do swojej ojczyzny, stworzyli na tych ziemiach barwną, niepowtarzalną kulturę. Kultura kaszubska stanowi trwałą podwalinę kreowania tożsamości kulturowej regionu i w sposób istotny wzbogaca współczesną wielokulturowość Pomorza.

Wszystkie te czynniki: kultura i tradycja kaszubska, położenie geograficzne oraz zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, który jest ogromnym atutem powiatu i który stanowi punkt wyjścia w jego rozwoju. Wobec powyższego ważnym zadaniem dla powiatu winno być połączenie promocji środowiska naturalnego z promocją zasobów dziedzictwa kulturowego i kulturą kaszubską.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017 stanowi punkt wyjścia do stworzenia możliwości współpracy między powiatem i gminami oraz właścicielami zabytków w celu jak największej dbałości o nasze wspólne dziedzictwo kulturowe, a także wypromowanie go w kraju i za granicą jako atrakcyjny produkt turystyczny.

2. Podstawa prawna opracowania i cele programu ochrony zabytków w świetle ustawy o ochronie zabytków

Podstawą prawną niniejszego opracowania jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804, z 2010 r. Nr 75, poz. 474, Nr 130, poz. 871).

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017 ma na celu:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

3.1. Obowiązek konstytucyjny ochrony zabytków

Na obowiązek ochrony zabytków wskazuje Konstytucja Rzeczypospolitej Polski z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946). W myśl art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...)”. Natomiast art. 6 mówi o tym, że „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”. Art. 73 zapewnia wolność korzystania z dóbr kultury. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż obowiązkiem Obywatela Polskiego jest m.in. troska o dobro wspólne.

3.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego w świetle ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie zabytku: jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki podzielono na trzy grupy. Pierwszą stanowią zabytki nieruchome, do których zaliczają się krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji. Druga grupa obejmuje zabytki ruchome: dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje, numizmaty, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i order, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne. Trzecią grupą są zabytki archeologiczne: pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyska, kurhany, relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Organami ochrony zabytków są:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Wojewoda, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może powierzyć w drodze porozumienia wykonywanie części kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków gminom i powiatom, z wyjątkiem prowadzenia rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez administrację publiczną działań mających na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku krajobrazowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

3.3. Zadania samorządu z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na powiaty obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Program opieki przyjmuje rada powiatu po uzyskaniu opinii właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków. Następnie dokument ten jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji tegoż programu zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie powiatu. Co cztery lata program ten powinien być aktualizowany.

Organ stanowiący powiatu może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego jest sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada.

Zadaniem starosty jest ustanawianie, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, społecznego opiekuna zabytków.

Starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Ponadto zadania Powiatu z zakresu kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wpisane są w ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tj. Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1592, z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 200, poz. 1688, Nr 214, poz. 1806, z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 167, poz. 1759, z 2007 r. Nr 173, poz. 1218, z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458, z 2009 r. Nr 92, poz. 753, Nr 157, poz. 1241, z 2010 r. Nr 28, poz. 142 i 146, Nr 40, poz. 230, Nr 106, poz. 675, z 2011 r. Nr 21, poz. 113, Nr 149, poz. 887, Nr 217, poz. 1281) w art. 4 ust. 1 pkt 7.

3.4. Inne uregulowania prawne

Obowiązek ochrony zabytków uwzględniony został również w innych ustawach, takich jak:

- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717, ze zm.: z 2004 r. Nr 6, poz. 41, Nr 141, poz. 1492, z 2005 r. Nr 113, poz. 954, Nr 130, poz. 1087, z 2006 r. Nr 45, poz. 319, Nr 225, poz. 1635, z 2008 r. Nr 123, poz. 803, Nr 199, poz. 1227, Nr 201, poz. 1237, Nr 220, poz. 1413, z 2010 r. Nr 24, poz. 124, Nr 75, poz. 474, Nr 106, poz. 675, Nr 119, poz. 804, Nr 149, poz. 996, Nr 155, poz. 1043, Nr 130, poz. 871, z 2011 r. Nr 32, poz. 159, Nr 153, poz. 901),
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tj. Dz. U. z 2010 r. Nr 243, poz. 1623, z 2011 r. Nr 32, poz. 159, z 2011 r. Nr 45, poz. 235, Nr 94, poz. 551, Nr 135, poz. 789, Nr 142, poz. 829, Nr 185, poz. 1092, Nr 232, poz. 1377),
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150, Nr 111, poz. 708, Nr 138, poz. 865, Nr 154, poz. 958, Nr 171, poz. 1056, Nr 199, poz. 1227, Nr 223, poz. 1464, Nr 227, poz. 1505, z 2009 r. Nr 19, poz. 100, Nr 20, poz. 106, Nr 79, poz. 666, Nr 130, poz. 1070, Nr 215, poz. 1664, z 2010 r. Nr 21, poz. 104, Nr 28, poz. 145, Nr 40, poz. 227, Nr 76, poz. 489, Nr 119, poz. 804, Nr 152, poz. 1018 i poz. 1019, Nr 182, poz. 1228, Nr 229, poz. 1498, Nr 249, poz. 1657, z 2011 r. Nr 32, poz. 159, Nr 63, poz. 322, Nr 94, poz. 551, Nr 99, poz. 569, Nr 122, poz. 695, Nr 129, poz. 734, Nr 152, poz. 897, Nr 178, poz. 1060, Nr 224, poz. 1341.),
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220, Nr 157, poz. 1241, Nr 215, poz. 1664, z 2010 r. Nr 76, poz. 489, Nr 119, poz. 804, z 2011 r. Nr 34, poz. 170, Nr 94, poz. 549, Nr 208, poz. 1241, Nr 224, poz. 1337.),
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2001 r. Nr 13, poz. 123, z 2002 r. Nr 41, poz. 364, z 2003 r. Nr 96, poz. 874, Nr 162, poz. 1568, Nr 213, poz. 2081, z 2004 r. Nr 11, poz. 96, Nr 261, poz. 2598, z 2005 r. Nr 131, poz. 1091, Nr 132, poz. 1111, z 2006 r. Nr 227, poz. 1658, z 2009 r. Nr 62, poz. 504, z 2011 r. Nr 207, poz. 1230.),
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, z 2011 r. Nr 112, poz. 654, Nr 149, poz. 887, Nr 205, poz. 1211, Nr 208, poz. 1241, Nr 209, poz. 1244, Nr 232, poz. 1378).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury w latach 2004 - 2013

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* jest: „**zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.**” Formułując zadania powiatu w zakresie ochrony dóbr kultury musimy realizować powyższy cel.

Tezy *Narodowej Strategii* zakładają zwiększenie poziomu aktywności na szczeblu regionalnym w sferze kultury. Dotyczy to „umiejętnego wkomponowania zadań z obszarów kultury w plan rozwojowy regionu, przy założeniu, iż rozwój kultury wspiera poprawę jakości potencjału regionu w dziedzinie kapitału intelektualnego oraz kapitału społecznego. Przygotowanie regionów (władz samorządowych i partnerów społecznych oraz instytucjonalnych) do tej aktywności jest ważne dla pozyskiwania funduszy Unii Europejskiej (w tym i z edycji INTERREG), także w kontekście następnego okresu programowania na lata 2007–2013”¹.

W założeniach Państwo Polskie powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach. Do tego celu „niezbędne jest zinstytucjonalizowanie platformy współpracy pomiędzy państwem a samorządami, a także w większym stopniu wykorzystanie możliwości tworzenia i prowadzenia wspólnych instytucji i wspólnych inwestycji w sferze kultury. Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach”².

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury wskazuje bardzo ważną przemianę w kształtowaniu podejścia do sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego. Współczesna ochrona zabytków powinna skupiać się na aktywnym działaniu ze względu na „rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów”. Elementy naszej spuścizny kulturowej powinny zostać wykorzystane dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych.

Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004–2013 są m.in. ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków³.

Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć

¹ Narodowa Strategia Kultury, s. 112-113

² Narodowa Strategia Kultury, s. 114

³ Tamże, s. 115

obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).

W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

Celem częściowym w *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* jest m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków⁴.

Jednostki samorządu terytorialnego zostały określone jako partnerzy w finansowaniu wdrażania *Narodowej Strategii Kultury*.

4.1.2. Narodowy Program Kultury: „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013

Narodowy Program Kultury „*Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*” jest dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w latach 2004 – 2013 w sferze spuścizny kulturowej Polski, stworzonym przez zespół ekspertów przy Ministrze Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Jego celem jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- a) tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- b) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,
- c) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- d) tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- e) promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- f) wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- g) podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- h) zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę⁵.

Narodowy Program Kultury wskazuje możliwości finansowania ochrony dziedzictwa kulturowego ze środków publicznych: z budżetu Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego oraz funduszy strukturalnych, np.: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - jego możliwości dla sektora kultury dotyczą przede wszystkim tworzenia, modernizacji i rozwoju infrastruktury w tym obszarze, w tym rewaloryzacji i adaptacji obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe lub przemysłowe. Odnosi się to przede wszystkim do tworzenia centrów kulturalnych, traktowanych jako miejsce spotkań i odgrywających znaczną rolę w wymianie kulturalnej oraz otwarciu się regionu na zewnątrz. Szczególną kategorią w infrastrukturze kulturalnej są zabytki i muzea, które mają potencjał ekonomiczny. Mogą one stanowić atrakcję turystyczną, przyczyniając się do wzrostu zainteresowania regionem zarówno dla turystów, jak i w sposób pośredni dla inwestorów. Kolejną możliwość daje Europejski Fundusz Społeczny ukierunkowany zwłaszcza na procesy dostosowawcze i unowocześnianie polityki zatrudnienia. Możliwości finansowania kultury w tym wypadku polegają na tym, że działalność związaną z poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i

⁴ Narodowa Strategia Kultury, s. 114-115

⁵ Tamże, s. 118

produkcją kulturalną może bezpośrednio lub pośrednio przyczyniać się do wzrostu liczby miejsc pracy. Najczęściej projekty kulturalne z tego zakresu są bezpośrednio lub pośrednio związane z promocją danego obszaru, a także ulepszeniem usług związanych z turystyką. Efekty działalności kulturalnej wykraczają jednak daleko poza podniesienie atrakcyjności turystycznej⁶.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005-2020

Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005 - 2020:

„Wartości regionalne: kultura i tożsamość.

Dziedzictwo kulturowe województwa stanowi duży i nie do końca wykorzystany potencjał regionu

Dostęp do dóbr i usług kultury na wsi jest ograniczony.

Pomorskie wyróżnia oryginalna wielokulturowość, stanowiąca mieszankę dziedzictwa polskiego (w tym kaszubskiego, kociewskiego i kresowego), hanzeatyckiego, ukraińskiego i innych. Jej materialnym odzwierciedleniem są liczne zabytki i obiekty kulturalne. Brakuje jednak spójnej i konsekwentnie realizowanej promocji wykorzystania dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia świadomości historycznej i tożsamości regionalnej oraz podniesienia atrakcyjności osiedleńczej, turystycznej i inwestycyjnej regionu. Trwałe miejsce w wartościach kulturowych regionu zajmują kaszubska oraz kociewska kultura i tradycja. Społeczności te są wewnętrznie zintegrowane i dobrze zorganizowane. Szczególnie intensywnie rozpowszechniane są kaszubskie wartości etniczne poprzez edukację regionalną oraz naukę języka kaszubskiego – jedyne regionalnego języka w Polsce(...).

W ostatnich latach w sferze kultury daje się zauważyć systematyczny kryzys finansowo-instytucjonalny. Jednym z jego objawów są ubytki w sieci instytucji kultury, dodatkowo sprzężone z malejącymi wydatkami na działalność tych instytucji. Problem stanowią także dysproporcje w dostępie do dóbr i usług kultury między mieszkańcami miast i obszarów wiejskich⁷(...).

Wizja województwa pomorskiego roku 2020

Województwo pomorskie 2020 roku to znaczący partner w regionie Morza Bałtyckiego – region czystego środowiska; wysokiej jakości życia; rozwoju opartego na wiedzy, umiejętnościach, aktywności i otwartości mieszkańców; silniej i zróżnicowanej gospodarki; partnerskiej współpracy; atrakcyjnej i spójnej przestrzeni, a także kultywowania wielokulturowego dziedzictwa oraz tradycji morskich i solidarnościowych.

Region konkurencyjny: (...)

- dysponujący dobrze zorganizowaną, efektywną i działającą w sposób przejrzysty administracją publiczną, ukierunkowaną na trwały rozwój społeczno-gospodarczy, z wykorzystaniem m.in. partnerstwa publiczno-prywatnego i publiczno-społecznego,

Włączony do międzynarodowej sieci przepływu informacji, wiedzy i kooperacji naukowej, gospodarczej i kulturalnej; stanowiący atrakcyjne miejsce dla inwestorów, turystów, studentów, naukowców, a także obecnych i potencjalnych mieszkańców.

Region spójny: (...)

⁶ Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013, s. 31

⁷ Strategia Rozwoju Województwa Pomorskiego 2005 – 2020, s. 10

- umacniający – zgodnie z zasadą „jedność w różnorodności” – tożsamość budowaną na fundamencie poszanowania bogatej spuścizny historycznej oraz tradycji, dorobku i dziedzictwa Kaszub, Kociewia, Powiśla i Żuław oraz innych części regionu, a także tradycji morskiej i solidarnościowej.

Region dostępny:

- dobrze powiązany z otoczeniem zewnętrznym poprzez zintegrowany i bezpieczny regionalny system transportowy wspierający mobilność ludzi, a także poprzez wydajny regionalny system teleinformatyczny zapewniający sprawny przepływ informacji i wiedzy;

- zapewniający wysoki standard życia, dobrą jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego, a także bezpieczeństwo powodziowe i energetyczne;

- oferujący wyrównany dostęp do wysokiego poziomu świadczeń i usług w sferach: edukacji, ochrony zdrowia, bezpieczeństwa publicznego, pomocy społecznej, kultury, sportu i rekreacji.

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013 przyjęty przez Zarząd Województwa Pomorskiego w dniu 2 października 2007 r. W 2010 roku został zaktualizowany (Dz. Urz. Woj. Pom. Nr 134 z dnia 4 listopada 2010 r., poz. 2588) i zawiera zatwierdzone przez Komisję Europejską w dniu 3 września 2010 r. zmiany zaproponowane przez Zarząd Województwa Pomorskiego.

Celem strategicznym tego dokumentu jest poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych⁸.

W celach szczegółowych obejmujących m.in. ochronę dziedzictwa kulturowego określono „Cel 3. Poprawa atrakcyjności osiedleńczej i turystycznej”, gdzie skupiono się m.in. na wykorzystaniu potencjału turystycznego. „Atrakcyjność turystyczna regionu jest traktowana jako jeden z istotniejszych czynników jego trwałego rozwoju. Będzie ona wzmacniana poprzez zrównoważone wykorzystanie bogactwa środowiska przyrodniczego i kulturowego regionu. Realizowane przedsięwzięcia będą ukierunkowane na dywersyfikację oferty turystycznej, obejmując ogólnie dostępną infrastrukturę turystyczną, obiekty dziedzictwa kulturowego, obszary cenne przyrodniczo, a także tworzenie i promocję (sieciowych) produktów turystycznych. Realizowane przedsięwzięcia będą wspierane poprzez budowę zintegrowanego systemu informacji turystycznej”⁹.

Działania, polegające m.in. na ochronie dziedzictwa kulturowego przewidziane zostały w osi priorytetowej 6. *Turystyka i dziedzictwo kulturowe*¹⁰.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017 zgodny jest z zapisami Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013.

⁸ Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, Gdańsk, wrzesień 2010 r., s 5 (źródło: http://dpr.pomorskie.eu/res/dpr/dokumenty/RPO/rpo_2010/rpo_wp_wrzesien_2010.pdf).

⁹ Ibidem, s. 54.

¹⁰ Ibidem, s. 68.

4.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 30 września 2002 r. uchwałą Nr 639/XLVI/02, a następnie zmieniony w dniu 26 października 2009 r. uchwałą Nr 1004/XXXIX/2009 (Dz. U. Woj. Pom. Nr 172 z dnia 16 grudnia 2009 r., poz. 3361)¹¹.

Uznano, że zrealizowanie celów polityki przestrzennej jest możliwe pod warunkiem stosowania określonych ogólnych zasad rozwijających zasadę generalną: długookresowego równoważenia rozwoju. Jedną z tych zasad jest stosowanie trójochrony (integralnej ochrony wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazu) dla utrzymania równowagi środowiska i poprawy warunków i jakości życia.¹²

W rozdziale 12.1.2. poświęconym systemowi ochrony środowiska kulturowego wskazano, że ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jest częścią składową procesu kształtowania i ochrony ładu przestrzennego¹³. Sformułowano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

a) Ochrona różnorodności dziedzictwa kulturowego wykształconego w wyniku wielu procesów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej.

b) Ochrona zachowanych zespołów obiektów zabytkowych o wyrazistej tożsamości – nawet jeśli poszczególne obiekty nie posiadają wybitnej wartości historycznej lub artystycznej.

c) Wprowadzanie funkcji umożliwiających efektywne i racjonalne gospodarowanie obiektem zabytkowym.

d) Unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np.: dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo.

e) Stwarzanie przestrzennych warunków dla kontynuacji funkcji tożsamyh dla tradycji miejsca, których podtrzymywanie jest racjonalne np.: targowe w śródmieściach miast o korzeniu średniowiecznym, rybołówstwo na wybrzeżu i rybactwo na Zalewie Wiślanym.

f) Ekspozowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych i udostępnianie miejsc o wysokich walorach kulturowych, w szczególności zabytków rangi światowej, europejskiej i krajowej oraz wybitnych dóbr kultury współczesnej.

g) Komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy – uzupełnianie istniejących struktur o nowe elementy tworzące harmonijną całość (...) ¹⁴.

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano:

1) Ochronę i odnowę charakterystycznych zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, m.in.: układów urbanistycznych i ruralistycznych, zabytków wsi pomorskiej, dziedzictwa morskiego i rzeczno, dziedzictwa budownictwa ceglanego (przede wszystkim najstarsze kościoły i założenia klasztorne, zamki krzyżackie) i drewnianego (przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Ziemi Słupskiej, Żuław, Powiśla, Kaszub i Kociewia), obiektów dziedzictwa obronnego i techniki (w tym systemów hydrotechnicznych), kultury materialnej portów morskich i rzecznych oraz wsi rybackich, materialnych relikwów dziedzictwa solidarnościowego, zespołów rezydencjalnych, zespołów zieleni urządzonej, wybitnych dóbr kultury współczesnej.

2) Rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych zwłaszcza:

¹¹ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego, Gdańsk, październik 2009.

¹² Tamże, s. 197.

¹³ Tamże, s. 213.

¹⁴ Tamże, s. 213.

a) obszarów portowych i przemysłowych związanych z przemysłem morskim i gospodarką morską w Gdańsku, Gdyni, Władysławowie, Pucku, Helu, Łebie i Ustce; (...)

d) obszarów i obiektów dziedzictwa morskiego i rzeczno- oraz urządzeń hydrotechnicznych (np.: latarnie morskie, śluzy, tamy, dworce morskie);

e) zabytkowych struktur mieszkaniowych i wzbogacenie ich o nowe funkcje podwyższające atrakcyjność miejsca.

3) Ekspozycja i udostępnienie stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.

4) Obejmowanie ochroną miejsc o wyjątkowych wartościach, gdzie została zachowana historyczna struktura przestrzeni i szczególne walory przyrodniczo-krajobrazowe – zalecane formy ochrony to odpowiednie zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego lub powołanie parku kulturowego: (...)

w) Łeba – osada rybacka i ruiny gotyckiego miasta Starej Łeby (rezerwat archeologiczny)¹⁵ (...).

5) Uwzględnianie w dokumentach strategicznych i planistycznych stref koncentracji elementów dziedzictwa kulturowego wymagających szczególnej ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych:(...)

e) Obszar ziemi białogardzkiej – obszar bardzo wysokich i wysokich walorów przyrodniczo-kulturowych. Występowanie budownictwa ryglowego (mur pruski); szczególnie bogate zasoby dziedzictwa archeologicznego; charakterystyczne cechy budownictwa ludowego w postaci występowania dymnikowego dachu naczółkowego oraz zagród czworobocznych z budynkiem bramnym; bardzo wysokie nasycenie najcenniejszymi obiektami zabytkowymi – przewaga obiektów typu rezydencjonalnego; występowanie zachowanych historycznych struktur osadniczych i charakterystycznych cech krajobrazu kulturowego w postaci zadrzewień śródpolnych i komponowanego krajobrazu rolniczego (...)¹⁶.

W rozdziale 12.1.3. poświęconym systemowi ochrony walorów krajobrazu wskazano następujące zasady zagospodarowania przestrzennego:

a) W strefach krajobrazu harmonijnego (ziemia puckska, bytowska, kartuska, słowińska, dolina dolnej Wisły, Żuławy Wiślane, Równina Charzykowska oraz parki krajobrazowe, parki narodowe) zachowanie i uczytelnianie istniejących wartości estetyczno-widokowych związanych z rzeźbą terenu oraz jego naturalnym i kulturowym pokryciem.

b) W sferze krajobrazu dysharmonijnego i zdegradowanego (aglomeracja Trójmiasta, obszary podmiejskie ośrodków regionalnych, główne ciągi komunikacyjne) – przywracanie równowagi przyrodniczej, zwiększanie bioróżnorodności, porządkowanie i odtwarzanie zasobów kulturowych, usuwanie lub maskowanie zielenią elementów obniżających walory estetyczno-widokowe.

c) Ograniczanie zainwestowania na terenach leśno-rolnych (szczególnie o wysokich wartościach kulturowych i estetycznych) przez wyznaczanie w dokumentach planistycznych gmin obszarów wyłączonych spod zabudowy i jej ograniczanie oraz wskazywanie linii zabudowy oddzielającej obszar zabudowany od obszarów rolnych lub zagrodowej zabudowy rozproszonej.

d) Eliminacja i przeciwdziałanie powstawaniu zabudowy o cechach dysharmonijnych w strefach wglądów na tereny o wysokich walorach krajobrazowych.

e) Ekspozycja i odtwarzanie dominant architektonicznych (np. baszty, wieże zamków, kościołów czy ratuszy).

¹⁵ Tamże, s. 214-215.

¹⁶ Tamże, s. 216.

- f) Preferowanie i kontynuacja dobrej praktyki w zagospodarowania przestrzeni (układów ruralistycznych, niw siedliskowych etc.) i sposobie użytkowania obszarów o wyraźnych walorach przyrodniczo-kulturowych i krajobrazowych.
- g) Ochrona przestrzeni o specyficznych i unikatowych walorach krajobrazowych.
- h) Ograniczanie wprowadzania obcych krajobrazowo elementów i form zagospodarowania antropogenicznego oraz dewastowania elementów przyrodniczych i architektonicznych krajobrazu – ochrona tożsamości wszystkich typów krajobrazu.
- i) Kształtowanie i podnoszenie walorów krajobrazowych oraz ich lepsze udostępnienie, jako elementu jakości życia i atrakcyjności turystycznej województwa.
- j) Opracowywanie studiów krajobrazowych przy realizacji inwestycji wielkopowierzchniowych, wysokościowych lub liniowych w dominujący sposób oddziałujących na przestrzeń.
- k) Zachowanie charakterystycznych cech naturalnych krajobrazów nadmorskich i naturalnych procesów ich kształtowania, ekspozycji widokowej.¹⁷

Jako kierunki zagospodarowania przestrzennego wskazano m.in.:

1) Uzupełnienie sieci obszarów ochrony krajobrazu o nowe:

a) utworzenie parków krajobrazowych: Dolnej Wisły, Doliny Wdy, Bytowskiego i Lęborskiego;(...)

c) obszary chronionego krajobrazu: OChK śulaw Malborskich (w całości), Kociewski OChK (część lewobrzeżna Wisły), OChK Równiny Słupskiej, Południowokaszubski OChK, Kociewski OChK, Słowiński OChK, OChK Doliny Dolnej Łeby, OChK Pradoliny Kaszubskiej, OChK Pradoliny Płutnicy, Trójmiejsko-Lęborski OChK, OChK Górnej Słupi, Bukowiny i Łupawy, OChK Dolnej Łupawy, Kościerski OChK, Krajeński OChK, Człuchowski OChK, Krokowski OChK, OChK Zlewni Wieprzy, OChK Borów Tucholskich Zachodnich¹⁸ (...).

6) Ochrona wodnych platform widokowych (m.in. przez zachowanie naturalnych i antropogenicznych walorów krajobrazowych, zapewnienie warunków kontynuacji aktywności typowej dla danego krajobrazu i stanowiącej o jego urodzie – np. rybactwa, żeglarsstwa): (...)

d) Jezior Gardno i Łebsko – widoki brzegów obu jezior, możliwość obserwacji form ruchomych wydmy na Mierzei Łebskiej¹⁹ (...).

8) Ochrona makrownętrz krajobrazowych, jako elementów odzwierciedlających atrakcyjność i różnorodność krajobrazową województwa (m.in.: przez ochronę przed dewastacją istniejących walorów, ograniczenie wprowadzania intensywnej zabudowy terenów otwartych, ograniczenie wprowadzania obcych kulturowo form zagospodarowania terenu): (...)

f) doliny rzeki Łeby na odcinku od jeziora Łebsko do Lęborka;

g) rzeki Łeby na wysokości miejscowości Łęczyce;

h) równiny akumulacji biogenicznej na zachód od jeziora Łebsko;

i) wodnego dwóch jezior Słowińskiego Parku Narodowego – jeziora Gardno i Łebsko²⁰ (...).

11) Podejmowanie czynnych działań – restytucji, rewaloryzacji i rekultywacji elementów przyrodniczych i architektoniczno-kulturowych decydujących o zachowaniu lub przywróceniu walorów krajobrazowych specyficznych dla poszczególnych typów obszarów.

¹⁷ Tamże, s. 217.

¹⁸ Tamże, s. 217.

¹⁹ Tamże, s. 219.

²⁰ Tamże, s. 220.

12) Podejmowanie działań ochronnych na obszarach wiejskich mających na celu utrzymanie przestrzeni otwartych cennych krajobrazowo, w tym głównie ochrona terenów leśnych i rolnych, poprzez wyłączanie ich z terenów potencjalnie przeznaczanych pod zabudowę²¹.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017 zgodny jest z zapisami Planu zagospodarowania przestrzennego województwa pomorskiego.

4.2.4. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2012-2015

Celem strategicznym Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011-2014 przyjętego przez Sejmik Województwa Pomorskiego w dniu 28 lutego 2011 r. (uchwała nr 91/V/2011 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 28 lutego 2011 r.) jest wzmocnienie poziomu ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym województwa pomorskiego służące zachowaniu zabytków, budowaniu tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej regionu²². Cel ten będzie realizowany w ramach 3 priorytetów:

- priorytet 1: zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi,
- priorytet 2: zachowanie kulturowego dziedzictwa morskiego i rzecznoego,
- priorytet 3: badanie, dokumentacja i promocja dziedzictwa kulturowego.

Priorytety te będą realizowane poprzez m.in. następujące kierunki²³:

- Zachowanie dziedzictwa kulturowego miast i wsi regionu służące budowaniu tożsamości mieszkańców oraz promocji turystycznej.
- Ochrona charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego, w tym zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
- Zachowanie krajobrazu kulturowego wsi pomorskiej.
- Ożywienie obszarów zabytkowych zespołów ruralistycznych oraz urbanistycznych.(...)
- Zachowanie dziedzictwa morskiego i rzecznoego służące budowaniu tożsamości mieszkańców oraz promocji turystycznej.(...)
- Zachowanie i ochrona charakterystycznych obiektów hydrotechnicznych, związanych z zagospodarowaniem wód śródlądowych regionu.(...)
- Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym.
- Rozpoznanie zasobów i specyfiki regionalnego dziedzictwa kulturowego.
- Promowanie tradycyjnych form i cech regionalnej architektury (w zakresie bryły, detalu architektonicznego, materiału, kolorystyki, rozwiązań konstrukcyjnych).
- Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.
- Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.
- Szeroki dostęp do informacji o dorobku kultury regionalnej.

²¹ Tamże, s. 220.

²² Program Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2011-2014, Gdańsk 2011, s. 59 (źródło: http://www.pomorskie.eu/res/BIP/UMWP/urząd/Sprawy_do_zalatwienia/kultura/dotacje/zalacznik_do_uchwaly_program_opieki_nad_zabytkami_wojewodztwa_pomorskiego_dziennik_urz..pdf)

²³ Tamże, s. 60 – 63.

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017 zgodny jest z zapisami Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Pomorskiego na lata 2007-2010.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

„Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego - Aktualizacja na lata 2007 – 2013” została przyjęta Uchwałą Rady Powiatu Lęborskiego w 2007 r.

Misją dla powiatu lęborskiego jest hasło: „Podniesienie standardu życia mieszkańców powiatu lęborskiego przez zapewnienie zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego z poszanowaniem środowiska naturalnego i wykorzystaniem jego turystycznych walorów”.

Misja ta jest procesem rozwojowym, który ma służyć coraz lepszemu zaspokajaniu różnorodnych potrzeb mieszkańców i gospodarki powiatu. Wyznacza ona te kierunki działań, które powinny doprowadzić do ciągłego i trwałego wzrostu gospodarczego regionu, a tym samym do wzrostu poziomu życia społeczeństwa. Misja wyraża dążenie do tego, by w przyszłości powiat lęborski stał się regionem silnym gospodarczo, atrakcyjnym turystycznie, z bogatym dziedzictwem kulturowym. Teren ten ma stać się również obszarem przyciągającym inwestorów oraz stwarzającym im dogodne warunki rozwoju²⁴.

Strategia uwzględnia w swych celach propagowanie i promocję działań kulturalnych i zachowanie tradycji regionu poprzez następujące zadania:

- Wspieranie działań kulturalnych w regionie.
- Promocja lokalnych produktów kulturowych oraz tradycji charakterystycznych dla powiatu, m.in. poprzez organizację różnych form imprez, konkursów wiedzy itp.
- Wspieranie kultury kaszubskiej i mniejszości narodowych obecnych na terenie powiatu (m.in. niemieckiej i ukraińskiej).
- Kształtowanie wśród mieszkańców powiatu, a zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży postaw poszanowania dla zachowania obiektów kultury materialnej.
- Wspieranie inicjatyw społecznych i instytucjonalnych w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego²⁵.

„Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego - Aktualizacja na lata 2007 – 2013” dostrzega potencjał tkwiący w zabytkach regionu i w kaszubskiej kulturze.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

5.2.1. Charakterystyka powiatu

Powiat lęborski leży w północno-zachodniej części województwa pomorskiego. Swym zasięgiem obejmuje obszar 707 km², na którym zamieszkuje 64.000 mieszkańców. Od wschodu graniczy z powiatem wejherowskim, od zachodu z powiatem słupskim, a od

²⁴ Strategia Rozwoju Powiatu Lęborskiego. Aktualizacja na lata 2007-2013. Lębork 2007, s. 55.

²⁵ Tamże, s. 70.

południa z powiatem bytowskim. W skład powiatu wchodzi dwa miasta: Lębork i Łeba oraz trzy gminy wiejskie: Cewice, Nowa Wieś Lęborska i Wicko.

Pod względem geograficznym tereny powiatu lęborskiego znajdują się na Pobrzeżu Słowińsko-Kaszubskim, które wchodzi w skład Nizinnego Pobrzeża Pomorskiego, rozciągającego się wzdłuż wybrzeża Bałtyku, od północy graniczy więc z Morzem Bałtyckim. Natomiast na południu obejmuje północną część Pojezierza Bytowskiego oraz równoleżnikowy i południkowy odcinek pradoliny Łeby z Wysoczyzną Lęborską.

Dzięki swojemu położeniu powiat ma szeroki dostęp do morza. Ukształtowanie terenu, jeziora, bagna i lasy sprawiają, że jest on jednym z bardziej malowniczych regionów województwa pomorskiego.

5.2.2. Zarys historii ziemi lęborskiej

Na obszarze, który zajmuje dzisiejszy powiat lęborski człowiek pojawił się w okresie paleolitu czyli około 10.000 lat p.n.e. Najstarszymi jednak znaleziskami na tym terenie są zabytki pochodzące ze środkowej epoki kamienia czyli mezolitu (od ok. 8.300/8.100 do ok. 4.500 r. p.n.e.). Są to nieliczne ślady osadnictwa lub znaleziska luźne. W owym czasie żyła tu ludność koczownicza trudniąca się myślistwem, zbieractwem i zamieszkała w krótkotrwałych zazwyczaj obozowiskach-osadach. W epoce neolitu, trwającej od ok. 5600/4500 do ok. 2.300/1.800 r. p.n.e.) nastąpiło przejście od gospodarki przyswajającej czyli od myślistwa, rybołówstwa i zbieractwa do gospodarki wytwórczej czyli rolnictwa, hodowli, pasterstwa itp. W okolicach Lęborka w okresie neolitu dominowała kultura pucharów lejkowatych (KPL) datowana na lata od ok. 3.500 do 2.200 p.n.e. Obszar ziemi lęborskiej jest ubogi w odkrycia z tej epoki. Zarejestrowane stanowiska to przeważnie miejsca luźnych znalezisk, takich jak siekierki, topory, półwytwory kamienne i inne. Znane są one z takich miejscowości jak: Janowice, Gęś, Bożepole, Osiek, Rekowo, Kębłowo, Obliwice, Łeba.

Z czasu wczesnej epoki brązu (od ok. 1800 do 1250 r. p.n.e.) w rejonie Lęborka pochodzą niewielkie punkty i ślady osadnictwa m.in. z Białogardy, Rzechcina, Wicka i Nowej Wsi Lęborskiej. W tym okresie miejsce ma upowszechnienie się różnorodnych wyrobów z brązu – zwłaszcza narzędzi i broni, a także ozdób.

Na terenie dzisiejszej ziemi lęborskiej odnaleziono również zabytki kultury łużyckiej (datowanej na lata od około 1200 do ok. 650 r. p.n.e.). Występują tam ślady i punkty osadnictwa, a także osady i cmentarzyska. Najbliżej Lęborka przebadanym cmentarzyskiem kurhanowym tej kultury jest cmentarzysko w Siemirowicach. Z tzw. grupy kaszubskiej kultury łużyckiej powstaje kultura pomorska datowana na lata od ok. 500 p.n.e. do ok. 125 r. p.n.e. W okolicach Lęborka kulturę pomorską potwierdzają liczne odkrycia dokonane jeszcze przez drugą wojną światową (duża liczba popielnic odkryta została m.in. we wsiach: Chocielewko, Charbrowo, Niebędzino, Maszewo, Łebień, Leśnice, Zwartowo, Siemirowice, Osowo, Godętowo, Chrzanowo, Bukowina). Kultura ta najbardziej znana jest z cmentarzysk, najczęściej są to groby płaskie, rzadziej kurhanowe, przeważają groby skrzynkowe z obwarowaniem.

Kolejną uchwytą archeologiczną kulturą w okolicach Lęborka jest tzw. kultura oksywska, datowana od ok. 200 r. p.n.e. do ok. I w. p.n.e. oraz występująca po niej kultura wielbarska, która trwała od I w. p.n.e. do poł. IV w. n.e. i przypadała na tzw. okres wpływów rzymskich. Występowanie tych kultur potwierdzają badania we wsi Czarnówko, a także na cmentarzysku w Lubowidzu.²⁶

²⁶ Informacje na temat historii pradziejowej Ziemi Lęborskiej zaczerpnięte zostały z artykułu: Iwona Grejć, Maciej Grejć, Próba przedstawienia struktury społecznej ludności pradziejowej zamieszkującej późniejszą ziemię lęborską, z zaznaczeniem badań

W okresie powstawania państwa polskiego tereny dorzeczy Łeby i Łupawy zamieszkałe były przez plemiona słowińsko-kaszubskie i już w X w. weszły w skład ziem podległych Mieszkowi I²⁷. W pierwszych latach XII w. nastąpił podział nadmorskich ziem północnych na Pomorze Wschodnie i Zachodnie. Pomorze Zachodnie ze Szczecinem otrzymał książę Warcisław, a Pomorze Wschodnie z Gdańskiem - Świętopelk. Granica podziału przechodziła wówczas przez starą osadę nazywaną w dokumentach Lewinem (lub Łebnem), którego lokalizacja nie została wyraźnie określona. Księstwo Gdańskie rozpościerało się od ujścia rzeki Łeby aż po Wisłę. Terytorium księstwa dzieliło się na dwie dzielnice: gdańską i białogardzką. Białogarda nad rzeką Łebą była siedzibą kasztelanii, jej tereny (zwane później ziemią lęborską) w latach 1178-1308 były we władaniu, lennych w stosunku do Polski, książąt pomorskich. W 1140 r. rzeka Łeba wspomniana została jako granica biskupstwa pomorskiego. Około 1233 r., podczas podziału Pomorza Gdańskiego między synów księcia Mściwoja, dzielnicę białogardzką otrzymał książę Ratybor²⁸.

Mściwój II w dniu 15 lutego 1282 r. przekazał Pomorze Gdańskie z ziemią białogardzką swojemu siostrzeńcowi, Przemysławowi II, późniejszemu królowi polskiemu. O dużym znaczeniu Białogardy w historii Pomorza świadczy zwołany przez ród Święców w 1287 r. zjazd szlachty pomorskiej²⁹.

Do dnia 25 grudnia 1294 r. ziemia białogardzka podlegała książętom gdańskim, następnie w latach 1295-1296 Przemysławowi II, księciu wielkopolskiemu i królowi polskiemu. W latach 1296-1300 teren ten był podporządkowany Władysławowi Łokietkowi, natomiast w latach 1300-1305 Wacławowi II Czeskiemu, a w 1306 r. Wacławowi III i następnie od 1306 r. do 1308 r. Władysławowi Łokietkowi³⁰.

W l. 1308-1309 większą część dawnego księstwa wschodniopomorskiego, w tym także ziemię białogardzką, zajął zakon krzyżacki³¹. W latach 1311-1320 zniszczone zostały całkowicie dotychczasowe ośrodki władzy w Białogardzie i Salinie. W 1329 r. zakon krzyżacki wziął w zastaw ziemię słupską, który trwał dwanaście lat. Wówczas komturowi słupskiemu podporządkowana została dzisiejsza ziemia lęborska i ziemia bytowska³².

Badacze dziejów Lęborka nie są zgodni, co do okoliczności i daty powstania tej miejscowości. W literaturze odnaleźć można poglądy o istnieniu już w okresie przedkrzyżackim w tym miejscu osady, z której wykształcił się ośrodek miejski. Istnieją także zdania, co do błędów w istocie tych założeń³³. Pierwsze potwierdzone wiadomości źródłowe na temat Lęborka pochodzą dopiero z końca lat 30-tych i początku 40-tych XIV w. z dokumentu wielkiego mistrza Dytryka von Altenburga, wystawionego dla rycerza Jana Pircha, a zawierającego nadanie wsi Redkowice oraz opis jej granic. Następne informacje pochodzą już z dokumentu określającego miejski status tej osady. Ów akt lokacyjny również wystawił Dytryk von Altenburg 6 stycznia 1341 r.³⁴

Według źródeł kronikarskich w XIV w. istniało na obszarze obecnego powiatu lęborskiego 107 miejscowości, co świadczy o stosunkowo gęstym jego zaludnieniu.

wykopalikowych prowadzonych na tym obszarze, w: Biuletyn Historyczny Lęborskiego Bractwa Historycznego i Muzeum Lęborskiego, listopad 1997, nr 4., s. 7-12;

²⁷ A.S. Dubiel, Lębork i okolice, 1285-1945-1985, Koszalin 1985, s. 9;

²⁸ Tamże, s. 10;

²⁹ Tamże s. 10;

³⁰ Tamże, s. 11;

³¹ Dzieje Lęborka, pr. zb. pod red. J. Borzyszkowskiego, Lębork-Gdańsk 2009, s. 21;

³² A.S. Dubiel, Lębork i okolice..., s. 12;

³³ Informację o istnieniu Lęborka w okresie przedkrzyżackim podaje Artur S. Dubiel w swoim opracowaniu Lębork i okolice, 1285-1945-1985, Koszalin 1985, s. 10-11, natomiast Klemens Bruski w rozdz. I w Dziejach Lęborka, pod red. J. Borzyszkowskiego, Lębork-Gdańsk 2009, s. 27-33 uważa, że brak jest źródeł, żeby jednoznacznie określić datę powstania Lęborka i stwierdzić czy przed lokacją istniała tam osada.

³⁴ Dzieje Lęborka..., s. 22;

Od 1363 r. Lębork został siedzibą wójta krzyżackiego, któremu podporządkowana została dawna kasztelania białogardzka i ziemia salińska³⁵.

Podczas wojny polsko-krzyżackiej w 1410 r. wojska polskie zajęły miasta: Człuchów, Bytów, Lębork. Władysław Jagiełło nadał te miasta z kilkoma innymi w dożywocie Bogusławowi VIII za pomoc w walce z zakonem. Stan ten nie trwał długo, bo już w 1411 r. zgodnie z postanowieniem traktatu toruńskiego, całe Pomorze Gdańskie wraz z Lęborkiem przypadło zakonowi. W czasie wojny trzynastoletniej (1454-1466) Lębork został zdobyty przez wojska polskie. Po klęsce pod Chojnicami Kazimierz Jagiellończyk nadał Lębork i Bytów księciu słupskiemu Erykowi II, który miał bronić tych miast. Lębork jeszcze kilka razy dostawał się w ręce Krzyżaków. W traktacie toruńskim z 1466 r., Lębork przypadł Polsce. W 1472 r. Gdańsk starał się o odzyskanie okręgu lęborskiego, który był w rękach księcia Eryka II. Żądania gdańszczan stały się przyczyną ostrego konfliktu między Gdańskiem a księstwem słupskim³⁶.

W 1526 r. na zjeździe w Gdańsku król Zygmunt I wystawił dokument lenny ziemi lęborskiej i bytowskiej książętom szczecińskim Jerzemu i Barnimowi. W chwili wygaśnięcia dynastii pomorskiej lenno bytowsko-lęborskie miało wrócić pod bezpośrednie władanie Polski. W 1575 r. w Lęborku przebywał książę Jan Fryderyk. Rycerstwo lęborskie składając mu hołd, domagało się zrównania w prawach ze szlachtą polską oraz prawa apelacji do sądu króla polskiego. W następnym roku na sejmie w Toruniu rozpatrywano skargi mieszkańców ziemi lęborskiej, której posłami byli: Jakub Wobeser i Henning von Rammin. W 1578 r. w czasie trwania sejmu w Warszawie król Stefan Batory przyjął pierwszy hołd lenny od książąt pomorskich z Lęborka i Bytowa i margrabiego z Ansbachu Jerzego Fryderyka Hohenzollerna, któremu udzielił inwestytury na Księstwo Pruskie. W 1620 r. Denhoff, za zezwoleniem króla polskiego Zygmunta III Wazy, werbował szlachtę kaszubską na wyprawę moskiewską. Rycerze lęborscy walczyli pod Chocimiem i Cecorą. Podczas sejmu w Krakowie w 1633 r. odbyła się koronacja Władysława IV. Posłowie księcia Bogusława XIV przywieźli ze sobą dwa listy. W liście adresowanym do posłów i senatorów, Bogusław XIV wspominał o księciu de Croye, w którego żyłach płynęła krew Jagiellonów i o swojej siostrze Annie - matce Ernesta de Croye. Dla nich to Bogusław XIV, ostatni książę pomorski chciał uzyskać nadanie Lęborka w lenno. Ostatni książę zachodniopomorski Bogusław XIV zmarł 10 marca 1637 r., zaś w czerwcu tego roku ziemia lęborska została włączona do Polski. Do przejścia i objęcia władzy wyznaczył król Władysław IV poselstwo w osobach: Samuela Konarskiego, wojewody malborskiego i dwóch sekretarzy - Adama Brodowskiego i Jana Węglikowskiego. Przez trzy miesiące w Lęborku stacjonowała załoga polska pod dowództwem Jakuba Wejhera. W 1641 r. na Sejmie Walnym w Warszawie uchwalono formalne wcielenie ziemi lęborskiej i bytowskiej do województwa pomorskiego. Odtąd w sejmikach pruskich i Walnym Sejmie z Lęborka brało udział dwóch posłów. Do 1657 r. ziemia lęborska podlegała królom polskim. W tym czasie Lębork był ośrodkiem administracyjnym, siedzibą starostwa, tu było miejsce sądów na ziemię lęborską i bytowską.³⁷

Za Jana Kazimierza ziemia lęborska na podstawie traktatu bydgoskiego z dnia 6 listopada 1657 r. została odstąpiona elektorowi brandenburskiemu Fryderykowi Wilhelmowi. Prawa elektora do tych ziem lennych Lęborka i Bytowa zagwarantował traktat pokojowy w Oliwie z 1660 r., ratyfikowany przez sejm w Warszawie.

Do 1666 r. utrzymał się w Lęborku polski urząd starosty, po tym terminie elektor brandenburski wprowadził urząd nadstarosty i stopniowo zaczęto wprowadzać niemiecką

³⁵ A.S. Dubiel, Lębork i okolice..., s. 13;

³⁶ Tamże, s. 14;

³⁷ Tamże, s. 15;

administrację. Oba powiaty Bytów i Lębork połączono w jedną całość pod władzą starosty generalnego, który swoją siedzibę miał w Lęborku. Odnawiana zawisłość lenna z obu tych ziem za Augusta II stała się mało znaczącą formalnością w chwili osłabienia Polski. Kiedy w 1701 r. elektor Fryderyk III został koronowany na króla pruskiego, przestał się czuć lennikiem Rzeczypospolitej. Formalne zrzeczenie się praw zwierzchnich Polski nad Lęborkiem i Bytowie nastąpiło na mocy pierwszego traktatu rozbiorowego, podpisanego w 1773 r. w Warszawie. Lębork wszedł w skład państwa pruskiego i w granicach Niemiec znajdował się do dnia 10 marca 1945 r.

Wprowadzony w l. 1816-1918 podział administracyjny nie ulegał żadnym zmianom. W 1816 r. w Prusach przeprowadzono podział administracyjny na większe okręgi zwane prowincjami. Prowincje te dzieliły się na obwody rejencyjne, czyli rejencje. Niższymi jednostkami administracyjnymi były powiaty. Lębork wchodził w skład prowincji Pomorze i rejencji koszalińskiej, był stolicą powiatu. Magistrat Lęborka pod koniec XVIII w. składał się z sześciu mieszkańców miasta. W oparciu o postanowienia ustawy z 1808 r. władzę w mieście sprawowały dwa ciała kolegialne: rada miejska i magistrat. Pierwsze wybory do miejskiej rady w Lęborku odbyły się 29 marca 1809 r. Wybrano wówczas 18 deputowanych. Corocznie ze składu rady ustępowała trzecia część jej członków, których zastępowano nowymi w drodze wyborów uzupełniających. Katolicki dekanat w Lęborku należał do 1813 r. do diecezji włocławskiej, ale na mocy bulli z 1821 r. objęty został zwierzchnictwem archidiecezji gnieźnieńsko-poznańskiej.³⁸

Przez cały okres zaboru pruskiego ziemia lęborska była rejonem zdecydowanie rolniczym, o niewielkiej ilości mniejszych ośrodków przemysłowych. Kamieniem węgielnym dla rozwoju ziemi lęborskiej była budowa linii kolejowej Szczecin-Gdańsk, uruchomionej w 1870 r. Połączenie kolejowe do Łeby zrealizowano w 1899 r., a do Bytowa i Kartuz w 1905 r.

Na początku XX w. Lębork posiadał ponad 1.500 domów mieszkalnych, było już gazowe oświetlenie uliczne (poprzednio lampy naftowe, około 50 sztuk). W 1908 r. było już prawie 200 lamp gazowych. Straż pożarną powołano w 1877 r., pocztę wybudowano w 1906 r., a wiosną 1911 r. rozpoczęto budowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Pierwsze połączenie telegraficzne było czynne w 1862 r., a telefoniczne w 1897 r. Powstał przemysł tekstylny, drzewny, metalowy, maszynowy, zapalczany, rolno-spożywczy i użytkowy: materiałów budowlanych, cegielnie, kaflarnia, fabryki papy. Liczba mieszkańców w 1914 r. wzrosła do 14 tys. osób. Na wsi podniósł się poziom rolnictwa, powstały nowe zajazdy. Rozwinęło się rybołówstwo, unowocześnił się port rybacki w Łebie.

W chwili wybuchu pierwszej wojny światowej Lębork z powiatem posiadał wyraźnie ukształtowany przemysł i rolnictwo. Polacy mieszkający na ziemi lęborskiej po załamaniu się cesarskich Niemiec byli zdania, że ziemia lęborska powróci do Macierzy. W memoriale napisanym w połowie 1917 r. Roman Dmowski w Paryżu postulował przywrócenie między innymi powiatów lęborskiego i bytowskiego odrodzonej Polsce. W Lęborku Polacy organizowali tajne oddziały Straży Ludowych i Towarzystw Wojskowych. Szczególne zasługi w ich tworzeniu położyli: Szczepan Gracz, S. Hazuka, J. Paszke, W. Gackowski, W. Kostuch i inni. Na wiecu Polaków w dniu 1 stycznia 1919 r. powołano polską Powiatową Radę Ludową, na czele której stanął Stefan Hazuka. Działalność Polaków w Lęborku przerwały aresztowania. Wielu z nich wyjechało i brało udział w powstaniu wielkopolskim.³⁹

W 1920 r. granica odcięła jeszcze na ćwierć wieku ziemię lęborską od państwa polskiego. Mimo to, nieco zgermanizowana ludność polska, choć osłabiona posiadała silne poczucie łączności z Polską. W pierwszych latach powojennych trudno jednak było w

³⁸ Tamże, s. 16;

³⁹ Tamże, s. 17;

powiecie łębarskim zorganizować polskie życie kulturalne po ostatnich szykanach, aresztowaniach i wyjeździe szeregu działaczy. Pozostała na tym terenie ludność chłopska i robotnicza była rozproszona w blisko trzydziestu miejscowościach. Założone w latach 1924-1925 Oddziały Związku Polaków w Rozłazinie i Łówczu nie mogły rozwinąć szerszej działalności społeczno-narodowej. Ożywienie pracy kulturalno-oświatowej Polaków nastąpiło tu w latach 1928-1929 w związku z uzyskaniem przez ludność polską w Niemczech uprawnień do zakładania własnych szkół w języku ojczystym. W pierwszej kolejności miano zorganizować szkołę w Łówczu dla dwadzieściorga dzieci i w Wierzchucinie dla pięćdziesięciorga. Wierzchucino należało wówczas do powiatu łębarskiego. Łębarscy działacze Związku Polaków zakładali biblioteki, kolportowali polską prasę „Gazetę Olsztyńską” i „Głos Pogranicza i Kaszub”. W 1930 r. na listę polską w wyborach głosowało w Łęborku 138 osób. Związek Polaków liczył wówczas ponad 60 osób. W 1935 r. delegat łębarskiej młodzieży polskiej brał udział w Zjeździe Towarzystw Młodzieży Polskiej w Złotowie.

Polskość na ziemi łębarskiej zachowali głównie chłopi i robotnicy. Za swą działalność dla Polski wielu z nich przebywało w więzieniach i obozach niemieckich, między innymi: Leon Meyer, bracia Labudowie, Józef Budnik i inni.

Przegrana przez Niemców wojna w 1918 r. wpłynęła na zmianę sytuacji. Gdańsk stał się wolnym miastem, został odcięty od powiatu łębarskiego wąskim pasem. Skutki gospodarcze pozostawienia ziemi łębarskiej w granicach Niemiec wystąpiły niebawem w postaci pogłębiającego się z roku na rok kryzysu. Degradację tę likwidowano przy pomocy odpowiednich form aktywizujących powiaty pogranicza: wprowadzono ułatwienia na odcinku długoterminowego kredytowania rolników, przemysłu, rzemiosła i handlu. Podjęto program elektryfikacji, melioracji, budowy dróg i osiedli. Wprowadzono na szeroką skalę roboty publiczne, umożliwiające zatrudnienie w tym okresie dużych rzesz bezrobotnych. Łębork w 1939 r. liczył 19,1 tys. mieszkańców, Łeba 2,8 tys., a powiat łębarski - 62,3 tys.

Druga wojna światowa sprawiła, że ziemia łębarska straciła dotychczasowe znaczenie, przestała być bastionem granicznym i stała się normalnym wewnętrznym powiatem Trzeciej Rzeszy.⁴⁰

Wojenne ograniczenia odbiły się ujemnie na tych terenach, gdzie przymusowo pracowało wielu Polaków i obcokrajowców.

W marcu 1945 r. ziemia łębarska została zajęta przez Armię Czerwoną. W walkach o Łębork i o ziemię łębarską brała również udział Pierwsza Polska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte pod dowództwem płk. Aleksandra Matulina.⁴¹

W 1945 r. w Łęborku pierwszą władzą była radziecka Komendantura Wojenna, która posiadała swoją siedzibę w budynku przy Al. Wolności 71. Komendantem wojennym był major Kożurin. Przy Pl. Kopernika 7 zlokalizowana była placówka kontrwywiadu radzieckiego, a jej szefem był kapitan Jeromin. Radziecka Komendantura Wojenna w Łęborku zamknęła swą działalność po kapitulacji Niemiec w dniu 9 maja 1945 r.⁴²

W połowie maja 1945 r. obwód łębarski liczył 1.289 km² i podzielony został na dwie gminy miejskie: Łębork i Łebę oraz na osiem gmin wiejskich: Cewice, Choczewo, Gniewino, Łebień, Łęczycy, Nowa Wieś, Rozłazino i Wicko. Administracyjna granica obwodu, następnie powiatu łębarskiego biegła wówczas poczynając od brzegu morza, w odległości kilku kilometrów na zachód od miasta Łeby, przez jezioro Łebsko ku miejscowości Gać, a dalej wzdłuż rzeki Łeby do jej zakrętu na wysokości miasta Łęborka. Mijała Łębork kilka

⁴⁰ Tamże, s. 18;

⁴¹ Tamże, s. 19;

⁴² Tamże, s. 20;

kilometrów na zachód i zdążała ku południowi. W odległości kilkunastu kilometrów zawracała ku północnemu wschodowi, tworząc klin wysunięty łukiem wygiętym aż po okolice Jeziora Żarnowieckiego i osiągała brzeg morski pomiędzy miejscowościami Lubiatowo i Białogóra.⁴³

Region lęborski przed 1945 r. posiadał drobne zakłady przemysłu przetwórczego, były to głównie gorzelnie, młyny, mleczarnie i inne zakłady nastawione na przeróbkę produktów rolnych, w oparciu o miejscowe zasoby, rozwijały produkcję zakłady drzewne, kaflarnie, cegielnie itp. Skala produkcji była niewielka i przeważająca część ludności powiatu lęborskiego utrzymywała się z rolnictwa, a nie z pracy w przemyśle i rzemiośle.⁴⁴ W wyniku działań wojennych większość istniejących do tej pory zakładów została zniszczona lub pozbawiona maszyn i urządzeń niezbędnych do produkcji.

Odbudowa, rozbudowa i modernizacja starych oraz budowa nowych zakładów przemysłowych w Lęborku przebiegała okresami, których granice określały wieloletnie plany gospodarcze, a te z kolei dzieliły się na etapy. Pod koniec 1947 r. stan zatrudnienia w odbudowanym przemyśle lęborskim wynosił 1.376 osób, a dwieście warsztatów zatrudniało 600 ludzi. W czerwcu 1981 r. w szesnastu zakładach przemysłowych Lęborka pracowało 5.645 osób.⁴⁵

Do dnia 31 maja 1975 r. Lębork był stolicą powiatu i wchodził w skład województwa gdańskiego. W wyniku reformy administracyjnej z 1 czerwca 1975 r. zlikwidowano powiaty, wprowadzono podział na nowe województwa. Powiat lęborski włączono w skład województwa słupskiego. Według stanu z 1982 r. ogólna powierzchnia miasta wynosiła 15,2 km², a liczba mieszkańców przekraczała 30 tys. osób.⁴⁶

Od 1 stycznia 1999 r. w wyniku nowej reformy administracyjnej, która przywróciła powiaty, powstał powiat lęborski, który włączono do województwa pomorskiego.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń, historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Powiat Lęborski położony jest na terenie Pobrzeża Słowińsko-Kaszubskiego, które wchodzi w skład Nizinnego Pobrzeża Pomorskiego, rozciągającego się wzdłuż wybrzeża Bałtyku, od północy graniczy więc z Morzem Bałtyckim. Natomiast na południu obejmuje północną część Pojezierza Bytowskiego oraz równoleżnikowy i południkowy odcinek pradoliny Łeby z Wysoczyzną Lęborską. Rzeźba powiatu lęborskiego jest w decydującej mierze efektem działalności Łądolodu Skandynawskiego w okresie zlodowaceń. Na krajobraz północnej części ziemi lęborskiej wywarło i w dalszym ciągu wywiera wpływ Morze Bałtyckie. Krajobrazowo ziemia lęborska wyraźnie dzieli się na trzy strefy, w których wszędzie spotykamy jeziora. Od północy występuje kilkukilometrowej szerokości strefa osadów piaszczystych, na które składają się wydmy, przedzielone obszarami mokradeł i podwodnych terenów. Środkową część ziemi lęborskiej stanowi rozległa Wysoczyzna Lęborska. Krajobraz jest tu mało urozmaicony, lekko falisty. Całą wysoczyznę rozcinają na szereg kęp małe i dość głęboko wcięte w podłoże strugi oraz doliny. Najbardziej urozmaicony krajobraz mają południowe i zachodnie krawędzie Wysoczyzny Lęborskiej opadające ostrymi stokami do pradoliny Łeby. W południowej, najwyżej położonej części ziemi lęborskiej oddzielonej od Wysoczyzny Lęborskiej równoleżnikowymi odcinkami

⁴³ Tamże, s. 21-22;

⁴⁴ Tamże, s. 23;

⁴⁵ Tamże, s. 23;

⁴⁶ Tamże, s. 24;

pradoliny Łeby, krajobraz jest zróżnicowany. Od Karwicy aż po Porzecze ciągnie się lokalny wał moreny czołowej. Obszar ten charakteryzują duże różnice wysokości osiągając miejscami 200 m n.p.m. Główną rzeką w krajobrazie ziemi lęborskiej jest Łeba bezpośrednio wpadająca do Bałtyku przez przybrzeżne jezioro Łebsko.

W przeważającej części obszar ten posiada dobrze zachowany w swej historycznej formie i najmniej zdegradowany przez działalność człowieka krajobraz przyrodniczy.

Krajobraz antropomorficzny ukształtowany został w znacznej mierze przez miasta: (Łeba położona nad brzegiem morza i Lębork - położony w dolinie rzeki Łeby) oraz przez historyczne założenia dworsko-parkowe stanowiące dominanty przestrzenne.

Ochrona, a miejscami rewaloryzacja krajobrazu kulturowego w powiecie Lęborskim powinna następować poprzez stosowanie historycznej kolorystyki dachów i elewacji; wykorzystywanie elementów budownictwa regionalnego w budownictwie współczesnym, sytuowanie i komponowanie bryły zgodnie z ukształtowaniem terenu, ograniczeni gabarytów budynków oraz użycie lokalnych materiałów budowlanych drewno, miejscowy kamień, ceramika).

5.2.4. Zabytkowe układy urbanistyczne

Lębork

Układ urbanistyczny Starego Miasta Lęborka wpisany został do rejestru zabytków województwa pomorskiego decyzją nr KL.V/KZ/2/2/59 z dnia 30.06.1959 r. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Gdańsku pod nr 106.

Układ urbanistyczny Lęborka powstał w wyniku wystawienia 6 stycznia 1341 r. przez Dytryka von Altenburg aktu lokacyjnego. Na pierwotne rozplanowanie miasta obok prawa chełmińskiego, w oparciu o które założono miasto wpłynęło przede wszystkim naturalne ukształtowanie terenu. Centrum miasta stanowi kwadrat o boku 75 m; z trzech jego narożników wybiegają po dwie, prostopadłe względem siebie ulice, natomiast przy narożniku południowo-zachodnim znajduje się trójkątny plac, będący pozostałością po występujących tu od początku XIX w. bagnach i stawie. Główny trakt komunikacyjny prowadził od Bramy Gdańskiej, usytuowanej w środku wschodniej ściany muru, dalej ulicą Gdańską do rynku i biegł ukosem ulicą Staromiejską do Bramy Słupskiej. Ten nienaturalny, asymetryczny bieg głównej arterii komunikacyjnej powodowany był najpewniej niekorzystnym ukształtowaniem terenu.⁴⁷

5.2.5. Zabytki nieruchome

Na terenie powiatu lęborskiego znajduje się 35 zespołów i obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków województwa pomorskiego. Zespoły i obiekty wpisane do rejestru zabytków stanowią różnorodną grupę zabytków od obiektów sakralnych do zabytków techniki.

Do jednej z cenniejszych grup zabytków powiatu lęborskiego należy grupa zabytków architektury sakralnej. Są to: kościół parafialny p.w. Św. Jakuba w Lęborku z XIV-XV w., ceglany, gotycki, kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP w Roszczycach z 1659 r., ceglany, o późnogotyckiej bryle, kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca NMP w Charbrowie z

⁴⁷ Dzieje Lęborka..., s. 134.

1669 r., ceglany, o gotyckich cechach stylowych zewnętrznej bryły, z późnorenesansowym i barokowym wystrojem i wyposażeniem wnętrza, kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Mikołaja w Łebie z 1683 r., murowany, z odbudowaną w 1763 r. wieżą, kościół filialny p.w. Narodzenia NMP w Bukowinie z l. 1715-1728 (?) drewniany w konstrukcji szkieletowej, kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego w Chocielewku z l. 1922-1926, murowany z kamienia, kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski w Lęborku z 1866 r., ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelicki, kościół parafialny p.w. Michała Archanioła w Łebuni z 1870 r., ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelickim, kościół filialny p.w. Św. Józefa w Janowicach z 1882 r., ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelicki, kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela w Białogardzie z 1890 r., pierwotnie ewangelicki, ceglany, neoromański, kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny w Garczegorzu z 1897., ceglany, w stylu neogotyckim, pierwotnie ewangelicki, kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki w Lubowidzu z 1909 r., ceglany, pierwotnie ewangelicki, kaplica grobowa w Garczegorzu, kaplica cmentarna wraz z częścią działki w granicach obrysu budowli przy ul. Wojska Polskiego w Lęborku.

Kolejnymi wartościowymi zabytkami są zespoły dworsko-parkowe: w Łebuni (pałac i park z połowy XIX w.), Nowęcinnie (pałac z XV w., przebudowany w 1909 r.), Charbrowie (dwór wzniesiony w l. 1660-1669, urządzenie parku 1784 r., przebudowa pałacu 1840 r., przebudowa pałacu i parku ok. 1910 r.), Zdrzewnie (budowa pałacu i prawdopodobnie urządzenie ogrodu 1856 r., przebudowa pałacu 1892 r. i 1922 r.), Ulinii (kon. XIX w.) i Poraju (kon. XIX w.) oraz dwór w Leśnicach z przełomu XVIII i XIX w. (przebudowany XIX/XX w.).

Budynki użyteczności publicznej reprezentowane są przez ratusz, budynek banku, budynek przychodni i poczty przy ul. Armii Krajowej, budynek szkoły przy ul. Dygasińskiego w Lęborku oraz zespół budynków Starostwa Powiatowego wraz z parkiem.

Wartościową grupą zabytków są kamienice przy ul. Armii Krajowej i Młynarskiej w Lęborku.

Niemniej cenne są dwa spichlerze położone w Lęborku. Spichlerz solny w 2 poł. XIX w. przy ul. Młynarskiej 21, którego górna kondygnacja wzniesiona została w konstrukcji ryglowej oraz spichlerz przy ul. Kossaka 23 z ok. 1920 r.

Ponadto na terenie powiatu znajduje się zabytek techniki, a mianowicie wiatrak w Zdrzewnie z 1765 r.

Znaczącymi zabytkami dla historii i kultury powiatu są nekropolie. Większość cmentarzy pochodzi z XIX w. Najstarszą grupę stanowią natomiast cmentarze w Sarbsku z XVI w., w Lęborku z 1 poł. XVII w., Garczegorzu z XVIII w., w Charbrowie i Roszczycach z kon. XVII w. Bardzo ciekawą nekropolię stanowi cmentarz w Białogardzie założony przy kościele parafialnym, a jednocześnie na dawnym grodzisku wczesnośredniowiecznym, cmentarz ten pochodzi z poł. XIX w., ale można przypuszczać, że tradycja tego miejsca sięga czasów wcześniejszych.

5.2.6. Zabytki ruchome

Na terenie powiatu lęborskiego znajduje się 112 obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków, są to wyposażenia kościołów w Bukowinie, Krępkowicach, Łebuni (gm. Cewice), Lęborku, Łebie, Chocielewku, Nowej Wsi Lęborskiej (gm. Nowa Wieś Lęborska), Białogardzie, Charbrowie, Roszczycach, Sarbsku (gm. Wicko). Składają się na nie: ołtarze główne i boczne, prospekty organowe, ławy, konfesjonały, ambony, chrzcielnice, meble, naczynia liturgiczne, wota, kurdybany, rzeźby, obrazy, świeczniki, tabernakula, feretrony, dzwony, witraże, malowidła, epitafia, płyty nagrobne.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Na terenie powiatu lęborskiego znajduje się 9 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków; 3 z nich posiadają własną ekspozycję w terenie, są to grodziska wczesnośredniowieczne w Białogardzie, Krępie Kaszubskiej oraz Nowej Wsi Lęborskiej.

Na terenie powiatu występuje ponadto osadnictwo średniowieczne. Ochroną konserwatorską objętych jest również 5 cmentarzysk.

5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie powiatu istnieją następujące muzea:

- Muzeum przy ul. Młynarskiej 14-15w Lęborku. Znajdują się tu wystawy: archeologiczna "Odkrywanie przeszłości" ukazującą pradzieje Ziemi Słupskiej i Lęborskiej, ekspozycja o historii miasta Lęborka i Ziemi Lęborskiej od wczesnego średniowiecza do XX wieku, a także gabinet Paula Nipkowa, w którym prezentowane są informacje o nim oraz jego badania nad przesyłaniem obrazu na odległość. Działa tu również galeria sztuki „Strome schody”. W piwnicy stworzono specjalną salę kinową, gdzie prezentowany jest film 3D o zabytkach średniowiecznego Lęborka. Do Muzeum należą również Baszta numer 24, gdzie obejrzeć można broń i uzbrojenie średniowieczne oraz Baszta numer 27, gdzie przedstawiona jest kaszubszczyzna i ziołolecznictwo.
- Izba Regionalna im. Remusa w Popowie; znajdują się tam dwie sale; pierwsza z nich ma charakter izby mieszkalnej, w której głównie umieszczono dawne meble (łóżka, szafy), naczynia, sprzęt używany dawniej w gospodarstwach domowych, bogatą kolekcję haftów oraz literaturę kaszubską. Druga o charakterze gospodarczym, w której są narzędzia do młócenia ziarna, wypieku chleba, wyrobu masła, miodu, przędzenia wełny, a ponadto kilka uprzęży koni i innych elementów zaprzęgu oraz narzędzia pracy kołodzieja i szewca.
- Izba Pamięci Ofiar Marszu Śmierci w Krępie Kaszubskiej; izba upamiętnia tzw. Marsz Śmierci, podczas którego zginęły tysiące osób – więźniowie z obozu koncentracyjnego w Stutthofie, we wsi znajduje się również cmentarz ofiar marszu.

5.2.9. Dziedzictwo niematerialne

Najcenniejszym zachowanym dziedzictwem niematerialnym ziemi lęborskiej jest język kaszubski. Propagowaniem języka, kultury i tradycji kaszubskich zajmuje się zespół pieśni i tańca „Ziemia Lęborska”, zespół folklorystyczny „Lewino”, zespół wokalny „Marëszczy”, a także dziecięcy zespół folklorystyczny „Remusowe Skrzaty”. Niematerialnymi elementami dziedzictwa kulturowego są historyczne i geograficzne nazwy miejscowości.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

5.3.1. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	gmina	miejsowość	ul.	adres	nr	obiekt	nr rejestru zabytków województwa pomorskiego	data wpisu do rejestru zabytków
1.	Cewice	Bukowina		Bukowina		kościół filialny p.w. Narodzenia NMP	266	9.12.1961 r.
2.	Cewice	Łebunia		Łebunia		zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	1179	21.07.1987 r.
3.	Cewice	Łebunia		Łebunia		kościół parafialny p.w. Michała Archanioła	1532	20.03.1995 r.
4.	Lębork	Lębork		Lębork		układ urbanistyczny Starego Miasta Lęborka	106	30.06.1959 r.
5.	Lębork	Lębork		Lębork		kościół parafialny p.w. Św. Jakuba	268	12.12.1961 r.
6.	Lębork	Lębork	ul.	Armii Krajowej	14	ratusz	1184	14.09.1987 r.
7.	Lębork	Lębork	ul.	Armii Krajowej	18	budynek banku	1223	20.05.1988 r.
8.	Lębork	Lębork	ul.	Armii Krajowej	15	budynek dawnej Przychodni Rejonowej	1224	20.05.1988 r.
9.	Lębork	Lębork	ul.	Armii Krajowej	16	budynek Biblioteki Miejskiej	1225	20.05.1988 r.
10.	Lębork	Lębork	pl.	Plac Kopernika	6	kościół parafialny p.w. NMP Królowej Polski	1226	20.05.1988 r.
11.	Lębork	Lębork	ul.	Kossaka	23	spichlerz	1227	20.05.1988 r.
12.	Lębork	Lębork	ul.	Armii Krajowej	13	kamienica	1228	20.05.1988 r.
13.	Lębork	Lębork	ul.	Armii Krajowej	7	kamienica	1229	20.05.1988 r.
14.	Lębork	Lębork	ul.	Młynarska	14/15	kamienica, ob. Muzeum	1464	17.06.1994 r.
15.	Lębork	Lębork	ul.	Czołgistów	5	zespół budynków Starostwa Powiatowego wraz z parkiem	1715	21.09.2000 r.
16.	Lębork	Lębork	ul.	Dygasińskiego		budynek szkoły	1716	21.09.2000 r.
17.	Lębork	Lębork	ul.	Armii Krajowej	11	budynek poczty	1822	20.05.1988 r.
18.	Lębork	Lębork	ul.	Wojska Polskiego	47	kaplica cmentarna wraz z częścią działki w granicach obrysu budowli	1855	17.08.2009 r.
19.	Lębork	Lębork	ul.	Młynarska	21	budynek dawnego spichlerza solnego wraz z częścią działki, w granicach obrysu budowli	1871	27.12.2010 r.
20.	Łeba	Łeba		Łeba		kościół p.w. Wniebowzięcia NMP i Św. Mikołaja	1463	17.06.1994 r.
21.	Nowa Wieś Lęborska	Leśnice		Leśnice	10	dwór	269	12.12.1961 r.

22.	Nowa Wieś Lęborska	Garczegorze		Garczegorze		kaplica grobowa	1324	14.09.1990 r.
23.	Nowa Wieś Lęborska	Chocielewko		Chocielewko		kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Jezusowego	1635	10.07.1997 r.
24.	Nowa Wieś Lęborska	Janowice		Janowice		kościół filialny p.w. Św. Józefa	1664	8.06.1998 r.
25.	Nowa Wieś Lęborska	Lubowidz		Lubowidz		kościół filialny p.w. Św. Stanisława Kostki	1710	29.06.2000 r.
26.	Nowa Wieś Lęborska	Garczegorze		Garczegorze		kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny	1720	13.12.2000 r.
27.	Wicko	Charbrowo		Charbrowo		kościół parafialny p.w. Św. Józefa Oblubieńca NMP	189	31.10.1960 r.
28.	Wicko	Nowęcín	ul.	Jeziorna	2	zespół pałacowo - parkowy (pałac, park)	1172	1.07.1987 r.
29.	Wicko	Charbrowo		Charbrowo		zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	1180	21.07.1987 r.
30.	Wicko	Zdrzewno		Zdrzewno		zespół pałacowo-parkowy (pałac, park)	1183	21.07.1987 r.
31.	Wicko	Zdrzewno		Zdrzewno		wiatrak	1286	9.10.1989 r.
32.	Wicko	Roszczyce		Roszczyce		kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	1312	12.06.1990 r.
33.	Wicko	Ulinia		Ulinia		zespół pałacowo - parkowy (pałac, park)	1491	18.11.1994 r.
34.	Wicko	Poraj		Poraj		zespół willowo-parkowy (willa, park)	1507	17.01.1995 r.
35.	Wicko	Białogarda		Białogarda		kościół parafialny p.w. Św. Jana Chrzciciela	1764	24.11.2005 r.

5.3.2. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	gmina	miejscowość	miejsce przechowywania	zabytek	datowanie	data decyzji	nr w rejestrze	nr decyzji
1.	Cewice	Bukowina	kościół filialny p.w. Narodzenia NMP	ołtarz główny o cechach ludowych	2 poł. XVIII w.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
				chór muzyczny	pocz. XIX w.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
				chrzcielnica o cechach ludowych	XVII w.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
				skrzynia	pocz. XVIII w.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
				płyta nagrobna Franciszka Wejhera	1739 r.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
				płyta nagrobna Ernesta Wejhera	1743 r.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
				dzwon	1740 r.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
2.	Cewice	Bukowina	cmentarz przykościelny	krzyż Johanny Grunau	1866 r.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75

			y	krzyż Johanny von Kalkstein	ok. 1844 r.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
				krzyż Otylii Gutshefitterin	ok. 1832 r.	12.04.1975 r.	B-166/1-10	KL.IX/6201/2253/75
3.	Lębork	Lębork	kościół parafialny p.w. Św. Jakuba	rzeźba Św. Andrzej	1 poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				rzeźba Św. Bartłomiej Apostoł	1 poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				ołtarz główny	1 ćw. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				ołtarz boczny z obrazem "Zdjęcie z krzyża"	k. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				ołtarz boczny "Św. Rodziny"	k. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				ołtarz boczny "Maria Immaculata"	1 poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				ołtarz boczny "Św. Antoniego"	1 poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				ambona rokokowa	poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				chrzcielnica rokokowa	poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				prospekt organowy neogotycki	XIX/XX w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				tabernakulum ołtarza głównego	1 poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				rzeźby tabernakulum św. Maria i św. Józef	XV w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				plaskorzeźby tabernakulum: kapłan z klęczącym rycerzem, apostoł z klęczącym mężczyzną	1 poł. XVIII w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				epitafium Joachima Zitzewiza	3 ćw. XVI w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				nagrobek Doroty Zitzewitz	3 ćw. XVI w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				epitafium Natzmerów	1629 r.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				plyta epitafijna Jana Wiedermanna	1640 r.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				kielich mszalny późnogotycki	XVI w.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				monstrancja neobarokowa	1910 r.	8.12.1989 r.	B-325/1-17	KL-II-5330//1/89
				obraz "Chrzest w Jordanie"	ok. 1650 r.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/20 03/1938
				obraz "Trójca Święta"	2 poł. XIX w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/20 03/1938
				kartusz	1694 r.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/20 03/1938
				rzeźba Św. Jan Chrzciciel	1 poł. XVIII w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/20 03/1938
				rzeźba Anioł	1 poł. XVIII w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/20 03/1938
				rzeźba NMPanna	2 poł. XVIII w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/20

								03/1938
				rzeźba św. Jan	2 poł. XVIII w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				krzyż ołtarzowy	2 poł. XIX w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				misa chrzcielna	ok. 1600 r.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				tabernakulum	1 poł. XVIII w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				witraż Zmartwychwstanie	1907 r.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				witraż Chrystus ze Św. Piotrem i Mojżeszem	1907 r.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				witraż Św. Łukasz i Św. Jan	pocz. XX w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				witraż Św. Mateusz i Św. Marek	pocz. XX w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				witraż Chrystus w mandroli	pocz. XX w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				witraż Grupa Ukrzyżowania	pocz. XX w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
				witraż NMP Immaculata ze Św. Wojciechem i Św. Józefem	pocz. XX w.	25.03.2003 r.	B-380/1-17/S	SOZ/D-I-5330/03/2003/1938
4.	Łeba	Łeba	kościół p.w. Wniebowzięcia NMP	ołtarz główny	k. XVII w.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
				obraz Matka Boska Orędowniczka	1945 r.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
				chrzcielnica	k. XVII w.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
				płyta nagrobna Samuela G. Mampe	pocz. XIX w.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
				płyta nagrobna z owalem i datą 1821	1821 r.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
				płyta nagrobna z datą 1829 r.	1829 r.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
				płyta nagrobna MGC Magunna 1761-1831	1831 r.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
				prospekt organowy	1912 r.	8.07.1994 r.	B-344/1-8	PSOZ-I-5330/2/94
5.	Nowa Wieś Łęborska	Chocielewko	kościół filialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa	malowidło na stropie	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				malowidło na stropie empory	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				ambona	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				chrzcielnica	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				ławki	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				chór muzyczny i empora	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż "Święty Duch"	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż "Św. Jerzy"	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97

				witraż "Ecce Homo"	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż "Helm"	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż "Anioł Stróż"	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż "Baranek Boży"	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż z listkami	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż z herbami	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraż z herbami	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				witraże z krzyżami z liśćmi dębu (4 szt.)	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				mozaika z krzyżem żołnierskim w arkadach	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				dzwon "Marie"	1923 r.	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				dzwon "Leonie"	1923 r.	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				dzwon "Dorothea"	1923 r.	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				postument z herbem	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
				prospekt organowy	I. 1922-1926	31.07.1997 r.	B-361/1-22	PSOZ-I-5330/4/97
6.	Wicko	Charbrowo	Charbrowo	kamień graniczny z rytym wizerunkiem krzyża i litery "r"	średniowiecze	17.07.1997 r.	B-359	PSOZ-I-5330/2/97
7.	Wicko	Charbrowo	kościół parafialny p.w. św. Józefa Oblubieńca	Ołtarz	1737 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				rzeźba Ukrzyżowanie	1737 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				ambona	poł. XVIII w.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				bramka ambony	poł. XVIII w.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				prospekt organowy	ok. 1900 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				chrzcielnica	poł. XVIII w.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				empory	2 poł. XVII w.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				tablica epitafijna	po 1871 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	GEZ
				tablica epitafijna	po 1813 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				malowidła stropów	2 poł. XVIII w.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				rzeźba - krucyfiks ołtarzowy	1837 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				lichtarze ołtarzowe (2 szt.)	1869 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				okucie trumny	1723 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				okucie trumny	1736 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				okucie trumny	1741 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				okucie trumny	1766 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				okucie trumny	1733 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				okucie trumny	1777 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				zamek i zawiasy	2 poł. XVII w.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92

				dzwon	1598 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				dzwon	1939 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
				dzwon	1939 r.	21.12.1992 r.	B-337/1-23	PSOZ-V-5333/11/92
8.	Wicko	Roszczyce	kościół filialny p.w. Wniebowzięcia NMP	ołtarz główny	2 poł. XVII w.	20.02.1996 r.	B-354/1-6	PSOZ-V-5333/11/92
				ambona	poł. XVII w.	20.02.1996 r.	B-354/1-6	PSOZ-I-5330/1/96
				prospekt organowy	pocz. XVIII w.	20.02.1996 r.	B-354/1-6	PSOZ-I-5330/1/96
				empora organowa	poł. XVII w.	20.02.1996 r.	B-354/1-6	PSOZ-I-5330/1/96
				empora boczna	poł. XVII w.	20.02.1996 r.	B-354/1-6	PSOZ-I-5330/1/96
				dzwon	1708 r.	20.02.1996 r.	B-354/1-6	PSOZ-I-5330/1/96

5.3.3. Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	gmina	miescowosc	nr stan w miejscowości	nr stan. AZP WKZ	Funkcja-chronologia-kultura archeologiczna	nr rejestru	decyzja wpis do rej. zabytków
1.	Cewice	Siemirowice	1	11-35/10	cmntarzysko kultury łużyckiej	A-a-96/024/G	WKZ w Gdańsku nr KLV/KZ/2/13/56 z dn. 25.11.1956r.
2.	Łębork	Łębork	5	7-36/54	osada średniowieczna?	A-a-98/97/AG	WKZ w Gdańsku nr KLIV/620/2424/70 z dn. 10.07.1970r.
3.	Nowa Wieś Łęborska	Czarnówko	5	7-35/97	cmntarzysko z epoki żelaza i późnego okresu lateńskiego	A-a-102/215/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5099/72 z dn. 2.12.1972r.
4.	Nowa Wieś Łęborska	Czarnówko	1	7-35/93	cmntarzysko z epoki żelaza	A-a-103/216/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5100/72 z dn. 2.12.1972r.
5.	Nowa Wieś Łęborska	Czarnówko	2	7-35/94	cmntarzysko	A-a-104/217/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5101/72 z dn. 2.12.1972r.
6.	Nowa Wieś Łęborska	Garczegorze	1	6-35/81	cmntarzysko z epoki żelaza	A-a-101/214/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/6200/5098/72 z dn. 2.12.1972r.
7.	Nowa Wieś Łęborska	Krępa Kasz.	2	6-35/2	grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego	A-a-100/131/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/620/1266/71 z dn. 25.03.1971r.
8.	Nowa Wieś Łęborska	Nowa Wieś Łęborska	3	7-35/121	grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego	A-a-99/98/AG	WKZ w Gdańsku nr KL-IV/620/2423/70 z dn. 10.07.1970r.
9.	Wicko	Białogarda	1 lub 2	5-35/51	grodzisko	A-a-97/94/AG	WKZ w Gdańsku nr KLIV/620/2427/70 z dn. 10.07.1970r.

5.4. Zabytki w ewidencji zabytków

Na terenie Powiatu Lęborskiego Gminną Ewidencję Zabytków posiada miasto Lębork (do ewidencji włączono 210 obiektów nieruchomych oraz 22 obiekty archeologiczne – ich wykaz opublikowano w Programie Opieki nad Zabytkami miasta Lęborka na lata 2010-2014; Dz. Urz. Woj. Pom. z dnia 17 grudnia 2010 r. Nr 160 poz. 3256), oraz gmina Nowa Wieś Lęborska (do ewidencji włączono 130 obiektów nieruchomych oraz 374 obiekty archeologiczne – ich wykaz opublikowano w Programie Opieki nad Zabytkami gminy Nowa Wieś Lęborska na lata 2010-2014; Dz. Urz. Woj. Pom. z dnia 14 maja 2010 r. Nr 71, poz. 1160).

Gminy Cewice i Wicko oraz miasto Łeba nie sporządziły do tej pory Gminnej Ewidencji Zabytków. Zgodnie z wykazem Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków (źródło Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Słupsku; stan na 2011 r. – obiekty nieruchome, stan na 2007 r. – obiekty archeologiczne) w gminie Cewice są 63 obiekty nieruchome (w tym parki i cmentarze) i 206 obiektów archeologicznych, w gminie Wicko jest 55 obiektów nieruchomych (w tym parki i cmentarze) i 510 obiektów archeologicznych, zaś w Łebie - 98 obiektów nieruchomych (w tym cmentarz).

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu

5.5.1. Zabytki archeologiczne

Najcenniejszymi zabytkami archeologicznymi na terenie powiatu lęborskiego są cmentarzysko kultury łużyckiej w Siemirowicach, gm. Cewice, osada średniowieczna w Lęborku, cmentarzysko z epoki żelaza i późnego okresu lateńskiego, cmentarzysko z epoki żelaza oraz cmentarzysko w Czarnówku (gm. Nowa Wieś Lęborska), cmentarzysko z epoki żelaza w Garczegorzu (gm. Nowa Wieś Lęborska), grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego w Krępie Kaszubskiej (gm. Nowa Wieś Lęborska), grodzisko okresu wczesnośredniowiecznego w Nowej Wsi Lęborskiej, grodzisko w Białogardzie (gm. Wicko). Posiadają wysokie walory krajobrazowe, przez co mogą stanowić atrakcję turystyczną, a ze względu na znaczenie dla kultury i historii państwa polskiego także dydaktyczną.

5.5.2. Obiekty nieruchome i zespoły zabudowy wpisane do rejestru zabytków

Układ Starego Miasta Lęborka wraz z fragmentami murów obronnych i basztami. Miasto założone zostało w XIV w. na prawie chełmińskim. W granicach średniowiecznych murów obronnych miasta lokacyjnego znajdują się następujące zabytkowe obiekty budowlane:

- zespół murów obronnych wraz z przedpołem ekspozycji historycznego przebiegu fortyfikacji miasta lokacyjnego;
- kościół z plebanią i zielenią;
- zespół zamkowy;
- zespół obiektów młyńskich;
- dawna farbiarnia przy Placu Spółdzielczym 14/15;
- poszczególne kwartały zabudowy: pomiędzy ul. Staromiejską, Przymurną i Placem Spółdzielczym oraz kwartał pomiędzy ul. Curie Skłodowskiej, Reja, Armii Krajowej i Staromiejską;
- zespół reprezentacyjnych obiektów wzdłuż ul. Armii Krajowej.

Kościół św. Jakuba w Lęborku. Świątynie

wzniesiona została w XIV-XV w., w latach 1519-1639 użytkowana była przez protestantów. W 1640 r. kościół został ponownie konsekrowany i powrócił w ręce katolików. W 1657 r. miejsce miał pożar wzniesiony przez opuszczających miasto Szwedów, który uszkodził sklepienia i dachy kościoła. W 1682 r. wybuch kolejny pożar, tym razem zniszczeniu uległ korpus nawowy. W 1754 r.

miejsce miała odbudowa świątyni, wtedy to obniżono wieżę i nakryto ją nowym hełmem, korpus otrzymał nowy dach, wymieniono podłogi z drewnianych na ceramiczne w nawach i prezbiterium, we wnętrzu ustawiono cztery boczne ołtarze. W 1822 r. zamontowano nowe organy. W l. 1907-1910 przeprowadzono na szeroką skalę roboty budowlane i konserwacyjne, m.in. wymieniono stalle, wykonano polichromię wnętrza, z tego też czasu pochodzi kruchta przy nawie południowej oraz północny aneks wieży. Zachowało się bogate wyposażenie wnętrza z XVII- XVIII w. Do najcenniejszych elementów wystroju należą: rokokowy ołtarz boczny fundacji ks. Ignacego Lniskiego, osiemnastowieczne tabernakulum z interesującą dekoracją rzeźbiarską, barokowy ołtarz główny oraz rokokowa, drewniana ambona.

Zespół budynków Starostwa Powiatowego z parkiem w Lęborku. Kompleks

budynków dawnego Landratsamtu, wraz z otaczającym go parkiem, oddano do użytku w 1914 r. Swoją architekturą nawiązuje do rozwiązań rezydencjonalnych z XVIII w.; architektura budynku jest proporcjonalna, ze skromnym detalem, zachowana niemal w całości w oryginalnej formie. Po II wojnie światowej jego funkcja pozostała bez zmian; mieściła się tu siedziba władz powiatu lęborskiego, od 1975 r. pełniła funkcję urzędu miejskiego, by ponownie powrócić w ręce władz powiatowych.

**Kościół p.w.
Wniebowzięcia
Najświętszej Marii Panny w
Łebie.**

Dzisiejsza świątynia powstała na miejscu starszej, wzniesionej w 1590 r., po przeniesieniu wsi z lewego brzegu ujścia rzeki Łeby na jej bezpieczniejszy prawy brzeg. W 1682 r. budowla ta spłonęła i już w 1683 r. w jej miejsce wzniesiono kolejny, dzisiejszy kościół, szerszy i wyższy od poprzedniego.

W 1761 r. runęła całkowicie wieża kościelna. Nową wybudowano w 1763 r. W 1791 r. wyposażono świątynię w organy, kolejne ufundowano w 1833 r. W 1860 r. zakupiono trzy nowe dzwony. Zaś w 1912 r. po remoncie na chór wstawiono kolejne organy.

**Zespół pałacowo-parkowy
w Nowęcinie (gm. Wicko).**

Dwór powstał w XV w. jako siedziba rodowa Wejherów, którzy do 1781 r. byli właścicielami nowęcińskiego majątku. Od tego czasu właściciele zmieniali się dość często. Pierwotny gotycki zamek wielokrotnie był przebudowywany. W 1909 r. z inicjatywy kolejnego z właścicieli Leona Ritzke, obiekt uzyskał kształt neogotyckiego pałacu. Z pierwotnej budowli zachowały

się fragmenty dawnej kaplicy zwanej Jerusalem. Pozostałością po dawnych właścicielach zamku, jest napis znajdujący się we wnętrzu kaplicy z datą „1567”, który w tłumaczeniu brzmi „Bóg był z nami w śmiertelnym niebezpieczeństwie, działa na nas wzmacniająco”, jest on prawdopodobnie dziełem Ernesta Wejhera. Pałac otoczony jest zadbanym parkiem, w którym zachowały się fragmenty średniowiecznej fosy.

Dwór w Leśnicach (gm. Nowa Wieś Lęborska) z przełomu XVIII i XIX w. (przebudowany XIX/XX w.). Pierwotnie dwór był jednokondygnacyjny, wzniesiony prawdopodobnie w połowie XVIII w. przez Jerzego Wejhera, wzmiankowanego jako właściciela Leśnic w 1756 r. W 1840 r. majątek kupił Aleksander Przebendowski, który dobudował piętro i boczne oficyny oraz przekrył całość czterospadowym

dachem, na osi stanął ganek, a od strony parku taras. W 1871 r. miejscowość przejął Albert Poll, który sprzedał ją w 1873 r. Karolowi Gebelowi. Wieś w rodzinie Gebelów pozostawała do pocz. XX w. W 1906 r. Leśnice zakupił Jan Zoch z Lęborka, zaś w 1909 r. - Ernest Dewitz, który najprawdopodobniej przebudował dwór. Obecnie dwór założony jest na rzucie podkowy, z dziedzińcem od wschodu. Część centralna, piętrowa, układem pomieszczeń nawiązuje do baroku (reprezentacyjne sale mieszczą się na piętrze), elewacje natomiast mają cechy neoklasycystyczne. Boczne oficyny są budynkami bezstylowymi, parterowymi, krytymi wysokim dachem z naczółkami. Przy dworze znajduje się 4 hektarowy park.

Zespół pałacowo-parkowy w Charbrowie (gm. Wicko).

Dwór zbudowany został w 1660 r. dla starosty lęborskiego Krzysztofa von Somnitza. Pierwotnie budynek zaplanowany był na rzucie podkowy z piętrowym skrzydłem głównym, z prostopadłe do niego przyległymi, parterowymi skrzydłami bocznymi. Elewacje pokryte były polichromią z motywami architektonicznymi. W połowie XIX w. rozebrano

zrujnowane skrzydło północne, zaś na jego miejscu zbudowano skrzydło stanowiące przedłużenie skrzydła głównego: tak zwany wdowi dom. Około 1900 r. usunięto skrzydło południowe, w jego miejscu zbudowano nieco większy budynek nawiązujący architektonicznie do starszego, od frontu w jego narożu stanęła wieżyczka, natomiast od

wschodu neogotycka przybudówka. W 1906 r. do XVIII-wiecznego skrzydła dodano neoklasycystyczny portyk.

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Roszczycach (gm. Wicko) ceglany, o późnogotyckiej bryle, został zbudowany w 1659 r. Fundatorem kościoła był starosta lęborski Rajnold Krokowski, zmarły w 1667 r. Kościół był także miejscem pochówku rodziny Krokowskich, do których sama wieś Roszczyce należała przez prawie 400 lat, to jest od 1438r. do 1815 r.

Zespół-pałacowo parkowy w Zdrzewnie (gm. Wicko). Majątek Zdrzewno od 1491 r. był w posiadaniu rodzin Wejherów i Godentowskich. W 1678 r. został wyłączną własnością Godentowskich i pozostawał w ich rękach do 1804 r. W 1805 r. przeszedł na własność rodziny Zimdars, będącą właścicielem majątku aż do lat 30-tych XX w. Budowa pałacu i prawdopodobnie urządzenie ogrodu miało miejsce w 1856

r., przebudowa pałacu nastąpiła w 1892 r. i kolejna w 1922 r.

Fundatorem starszej części pałacu był Karol Ferdynand Zimdars, natomiast jego następcą - Karol Zimdars dokonał w 1922 r. rozbudowy pałacu, polegającej na wydłużeniu budowli w kierunku południowym, dobudowaniu ryzalitu z półkolistą werandą od strony parku i dobudowie bocznego skrzydła. Elewacje posiadają wystrój architektoniczny w stylu eklektycznym.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
- atrakcyjne położenie powiatu pod względem krajobrazowym, - żywa tradycja kaszubska, - znaczne rozpoznanie zasobów dziedzictwa kulturowego z terenu powiatu, - duża ilość obiektów zabytkowych, - duża ilość obszarów chronionego krajobrazu, - duża ilość szlaków pieszych, - programy wspierania ochrony zabytków (PONZ) w mieście Lęborku, Łebie i gminie Nowa Wieś Lęborska, - wypracowane działania na rzecz dofinansowania prac remontowych, konserwatorskich i renowacyjnych przy zabytkach - nakłady z budżetów samorządowych.	- brak aktualnych planów zagospodarowania przestrzennego na pełnych obszarach gmin, - niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytego dbania o zabytki, - niewystarczająca promocja zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu jako towaru turystycznego, - zły stan techniczny obiektów zabytkowych, - zbyt niski budżet samorządów na prace konserwatorskie przy zabytkach.
SZANSE	ZAGROŻENIA
- rozwój turystyki i agroturystyki, - poszerzenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe, - rozbudowa baz turystycznych z wykorzystaniem obiektów i obszarów o wartościach historycznych i kulturowych,	- samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich, - brak gotowych projektów budynków mieszkalnych i gospodarczych nawiązujących do miejscowej tradycji, które można by było wykorzystać przy realizacji kolejnych inwestycji, - brak działań w celu pozyskania środków Unii Europejskiej na ochronę zabytków.

7. Założenia programowe

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017 ma służyć ochronie, sukcesywnej rewaloryzacji i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego.

Realizacja celów określonych w Programie wymagać będzie zmian świadomości, szczególnie w dziedzinie odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego oraz właścicieli zabytkowych obiektów za ich stan oraz różnych podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych odpowiadających za *ład i zagospodarowanie przestrzenne* oraz *ochronę środowiska naturalnego i kulturowego*, a także wyznaczających kierunki rozwoju Powiatu Lęborskiego.

Wynikiem powinno być przejście od zaniechania lub co najwyżej pasywnej i biernej ochrony i częściowych działań konserwatorskich do stosowania zintegrowanego zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego.

Ramy programowe *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017* wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na :

- ❖ umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych,
- ❖ wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami – stymulowanie zasad partnerstwa oraz odpowiedzialności właścicieli obiektów o podstawowym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Lęborskiego,
- ❖ podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w powiecie, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy powiatu,
- ❖ umożliwienie kreowania i realizowania lokalnych projektów związanych z kompleksowymi pracami konserwatorskimi i restauratorskimi oraz chroniącymi krajobraz kulturowy dla osiągnięcia zauważalnych i wymiernych efektów jakościowej zmiany,
- ❖ kreowanie modelu odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego w powiecie wśród mieszkańców i we władzach samorządowych,
- ❖ wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie materialnego dziedzictwa oraz zachowanie własnej odrębności i tożsamości / kultura mniejszości narodowych/,
- ❖ poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji (np. szlaki turystyczno-historyczne, ożywianie zabytków),
- ❖ włączenie kultury i dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia zgodnie z zasadami planowania i wdrażania programów prorozwojowych, stosownie do oczekiwań mieszkańców powiatu poprzez uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-ekonomicznym Powiatu Lęborskiego.

Celem strategicznym *Programu Opieki Nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2010 – 2013* jest:

Zachowanie i odnowa dziedzictwa kulturowego służąca budowaniu tożsamości mieszkańców oraz rozwojowi gospodarczemu powiatu

Metodą do realizacji tak określonego celu będzie:

Jakościowe i ilościowe powiększenie form ochrony zabytków i opieki nad zabytkami stosowanych przez władze powiatu przy wykonywaniu zadań własnych realizowanych na rzecz lokalnego środowiska: infrastruktury podstawowej, społecznej oraz lokalnej społeczności (zasobów ludzkich).

Cel będzie realizowany w ramach trzech Priorytetów:

- I. ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU**
- II. OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU**
- III. PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU**

Priorytet I: ZARZĄDZANIE DZIEDZICTWEM KULTUROWYM POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych 2. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	• współpraca z gminami w zakresie opracowania projektów rewaloryzacji przestrzeni publicznych we współpracy z gminami, • podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu, • prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu remontów), • rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni – parków stanowiących własność powiatu (w ramach opracowanego planu rewaloryzacji), • opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach powiatowych, • dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach nie będących własnością powiatu poprzez udzielanie dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie stosownej uchwały, • wspieranie działań związanych z zabezpieczeniem obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.), • współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną, • wspieranie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, • wsparcie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki i Funduszu Pracy, • wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach, • wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, skansenów itp.

Priorytet II: OCHRONA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Rozszerzenie zasobu i ochrony środowiska kulturowego powiatu	• konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego powiatu, • egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w dokumentach programowych odnoszących się do zabytków (głównie w zakresie wysokości zabudowy, jej charakteru i funkcji), • walka z samowolami budowlanymi na obszarach objętych ochroną konserwatorską.

Priorytet III: PROMOCJA, EDUKACJA I DOKUMENTACJA WALORÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU	
kierunki działań	zadania
1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym 2. Promocja dziedzictwa kulturowego	• udostępnienie informacji o zabytkach powiatu na stronie internetowej powiatu, • utworzenie powiatowego systemu informacji i promocji (bazy danych) środowiska kulturowego, • opracowanie <i>mapy zabytków powiatu</i>, jako formy promocji w porozumieniu z gminami, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie organizowania konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze powiatu, • wydawanie i wspieranie działań związanych z wydawaniem publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego powiatu, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie wprowadzenia i upowszechniania tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez wspieranie i organizowanie zajęć edukacyjnych, • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie opracowywania prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów m.in. zabudowy regionalnej, detalu architektonicznego, nekropolii), • wspieranie i współpraca z gminami w zakresie wykonywania inwentaryzacji architektoniczno-konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych, • opracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, samochodowych) wykorzystujących walory środowiska kulturowego.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

8.1 Instrumenty prawne

Problematyka zachowania dziedzictwa kulturowego zostanie uwzględniona przez władze powiatu przy uchwalaniu przepisów prawa miejscowego. W chwili obecnej w obiegu prawnym jest Uchwała nr XLV/336/10 z dnia 22 października 2010 r. Rady Powiatu Lęborskiego w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania (Dz. Urz. Woj. Pom. z 17 grudnia 2010 r. Nr 160, poz. 3259).

8.2 Instrumenty koordynacji

Realizacja Programu wymaga współpracy z instytucjami ochrony zabytków różnych szczebli, w tym współpracy z Muzeum w Lęborku oraz diecezją pelplińską i parafiami z terenu Powiatu Lęborskiego – właścicielami obiektów zabytkowych.

8.3 Instrumenty finansowe

Podstawowym narzędziem finansowym będą dotacje celowe udzielane na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (na podstawie obowiązującej Uchwały nr XLV/336/10 z dnia 22 października 2010 r. Rady Powiatu Lęborskiego w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu Powiatu Lęborskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobu kontroli wykonania zleconego zadania /Dz. Urz. Woj. Pom. z 17 grudnia 2010 r. Nr 160, poz. 3259/).

Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych oraz dostępnych dofinansowań samorządu województwa pomorskiego.

Samorząd zamierza ubiegać się o dofinansowanie na realizację projektów miękkich związanych z rozwojem zasobów ludzkich lub rozwojem obszarów wiejskich: na szkolenia, promocję, współpracę międzynarodową, tworzenie lokalnych oraz regionalnych produktów i marek turystycznych, tworzenie miejsc pracy związanych z dziedziną kultury, turystyki i edukacji. W tym wypadku, gdy wkład własny stanowi niewielki procent w stosunku do przyznawanych grantów (od 1,5 do 15 %), pozyskane środki będą w znaczący sposób wpływały na zwiększenie możliwości operacyjnych Powiatu.

8.4 Instrumenty społeczne

W działaniach Powiatu przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Powiatu Lęborskiego.

8.5 Instrumenty kontrolne

Zadania sformułowane w niniejszym programie przewidują stosowanie monitoringu jego realizacji w postaci monitoringu stanu środowiska kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Za monitorowanie realizacji *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017* odpowiada Zarząd Powiatu Lęborskiego, który co dwa lata będzie przedstawiał Radzie Powiatu w Lęborku sprawozdanie z realizacji programu.

Kryteria prowadzenia oceny realizacji programu opieki:

- poziom (w %) wydatków budżetu powiatu na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- liczba i długość (w km) utworzonych szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw i działań edukacyjnych na terenie powiatu,
- liczba przygotowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników),
- liczba szkoleń/liczba osób biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

10.1. Publiczne źródła finansowania

W celu właściwej i skutecznej ochrony zasobów kulturowych wykorzystane zostaną środki możliwe do zabezpieczenia z budżetu powiatu na ten cel, jak również w miarę możliwości prowadzone będą programy czerpiące z budżetów innych publicznych źródeł, tj.: Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz województwa pomorskiego.

1. Powiat: w budżecie powiatu co roku zabezpieczane będą środki na zadania wynikające z niniejszego dokumentu.
2. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego: w ramach programu „Dziedzictwo Kulturowe priorytet Ochrona zabytków” przeznaczanego na dotacje prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru oraz programu „Dziedzictwo kulturowe priorytet Ochrona zabytków archeologicznych” przeznaczanego na dotacje związane z ewidencją i inwentaryzacją zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych; nieinwazyjnymi badaniami archeologicznymi z wykorzystaniem nowoczesnych metod i sprzętu; opracowaniem (monograficznym bądź syntetycznym) i publikacją wyników przeprowadzonych nieinwestorskich badań archeologicznych, w tym analizy i konserwacja pozyskanego materiału; analizami i konserwacją ruchomych zabytków archeologicznych przekazanych decyzją WKZ do depozytu instytucji kultury (zadanie może być realizowane wyłącznie przez instytucje kultury).
3. Pomorski Urząd Wojewódzki: w ramach rządowego programu *Razem Bezpieczniej*. Obszary działania realizowane przez organizacje pożytku publicznego (dotacje) i samorząd terytorialny (porozumienia administracyjne), obejmują inicjowanie działań mających na celu ochronę zabytków oraz promowanie nowoczesnych technicznych środków zabezpieczeń (wraz z monitoringiem), zarówno na wypadek klęsk żywiołowych, jak i przestępczej działalności człowieka.

10.2. Środki pomocowe

Powiat zamierza korzystać z dostępnych dla powiatu środków Unii Europejskiej środków Unii Europejskiej w ramach różnych programów pomocowych, a także pomagać innym beneficjentom w pozyskiwaniu środków na cele związane z ochroną dóbr kultury.

Możliwości finansowania działań kulturalnych ze środków Unii Europejskiej:

A. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,

Priorytet „Kultura i dziedzictwo kulturowe”:

Działanie 11.1 „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym”,

Działanie 11.2 „Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym”,

Działanie 11.3 „Infrastruktura szkolnictwa artystycznego”.

B. Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka

Priorytet 6 „Polska gospodarka na rynku międzynarodowym”:

Działanie 6.4 „Inwestycje w produkty turystyczne o znaczeniu ponadregionalnym”.

C. Program Operacyjny Kapitał Ludzki

Priorytet 3 „Wysoka jakość systemu oświaty”:

Działanie 3.3 „Poprawa jakości kształcenia”, Poddziałanie 3.3.4 Modernizacja treści i metod kształcenia – projekty konkursowe.

Priorytet 7 „Promocja integracji społecznej”:

Działanie 7.3 „Inicjatywy lokalne na rzecz aktywnej integracji”.

Priorytet 9 „Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach”:

Działanie 9.5 „Oddolne inicjatywy edukacyjne na obszarach wiejskich”.

D. Regionalne Programy Operacyjne

• Regionalny Program Operacyjny Województwa Pomorskiego

Priorytet 6 „Turystyka i dziedzictwo kulturowe”:

Działanie 6.1 „Infrastruktura wzmacniająca potencjał turystyczny”,

Działanie 6.2 „Promocja i informacja turystyczna”,

Działanie 6.3 „Regionalne dziedzictwo kulturowe o potencjale turystycznym”.

Priorytet 8 „Lokalna infrastruktura podstawowa”:

Działanie 8.1 „Lokalny potencjał rozwojowy”, Poddziałanie 8.1.1 „Lokalna infrastruktura wspierająca rozwój gospodarczy”.

Priorytet 9 „Lokalna infrastruktura społeczna i inicjatywy obywatelskie”:

Działanie 9.1 „Lokalna infrastruktura edukacyjna, sportowa i kultury”,

Działanie 9.3 „Lokalne inicjatywy obywatelskie”.

E. Europejska Współpraca Terytorialna

• Program Operacyjny Południowy Bałtyk⁴⁸

Priorytet 2 „Atrakcyjność i wspólna tożsamość”:

Działanie 3 „Zrównoważone wykorzystywanie dziedzictwa naturalnego i kulturowego dla rozwoju regionalnego”.

• Program Europa Środkowa

Priorytet 4 „Poprawa konkurencyjności oraz atrakcyjności miast i regionów”:

Obszar interwencji 4.1 „Rozwój policentrycznych struktur osadniczych oraz współpracy terytorialnej”,

Obszar interwencji 4.2 „Uwzględnienie terytorialnych skutków zmian demograficzno-społecznych

w rozwoju miejskim i regionalnym”,

Obszar interwencji 4.3 „Kapitalizacja zasobów kulturowych dla uatrakcyjnienia miast i regionów”.

• Program Region Morza Bałtyckiego

Priorytet 4 „Promowanie atrakcyjności i konkurencyjności miast i regionów”.

• Program Współpracy Międzyregionalnej (INTERREG IV C)

Priorytet 2 „Środowisko naturalne i zapobieganie ryzyku”.

⁴⁸ Zgodnie z art. 21 Rozporządzenia w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego Nr 1080/2006 20% środków z EFRR przeznaczonych na programy może być wydatkowany w obszarach przyległych (rejon elbląski) do zasadniczego obszaru wsparcia. EFRR może także finansować wydatki poniesione w trakcie realizacji operacji lub ich części na terytorium państw spoza Wspólnoty Europejskiej do wysokości 10% kwoty swojego wkładu do danego programu operacyjnego, jeśli operacje te przynoszą korzyści regionom Wspólnoty. Reguła 10% będzie mogła znaleźć zastosowanie zwłaszcza w odniesieniu do Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej.

- Program Rozwój Obszarów Wiejskich

Priorytet 3 „Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej”:

Działanie 3.4 „Odnowa i rozwój wsi”.

Priorytet 4 „Leader”:

Działanie 4.1 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”,

Działanie 4.2 „Wdrażanie projektów współpracy”.

- Program Kultura 2007–2013

Działania 1: „Wspieranie działań kulturalnych”:

Podziałania: 1.1 „Wieloletnie projekty współpracy”,

Podziałania: 1.2 „Działania w ramach współpracy”,

Podziałania: 1.3 „Działania Specjalne”.

Działania 2: „Wspieranie podmiotów działających w dziedzinie kultury na poziomie europejskim”.

Działania 3 „Wspieranie badań oraz gromadzenia i rozpowszechniania informacji”:

Podziałania 3.1 „Wspieranie punktów kontaktowych ds. kultury”,

Podziałania: 3.2 „Wspieranie badań w dziedzinie współpracy kulturalnej”,

Podziałania: 3.3. „Wspieranie gromadzenia i rozpowszechniania informacji oraz działań maksymalizujących oddziaływanie projektów w dziedzinie współpracy kulturalnej”.

- Program Europa dla Obywateli

Działanie 1 „Aktywni obywatele dla Europy”,

Działanie 2 „Aktywne społeczeństwo obywatelskie w Europie”,

Działanie 3 „Razem dla Europy”,

Działanie 4 „Aktywna pamięć europejska”.

11. Realizacja i finansowanie przez powiat zadań z zakresu ochrony zabytków

Cele określone w *Programie Opieki nad Zabytkami Powiatu Lęborskiego na lata 2013-2017* będą osiąganymi poprzez:

- wspólne działania władz Powiatu z Ministerstwem Kultury, Urzędem Marszałkowskim Województwa Pomorskiego, wojewódzkim konserwatorem zabytków, władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów,
- inicjatywy własne władz Powiatu Lęborskiego,
- stosowanie instrumentów finansowych /dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp./,
- funkcje programowe /programy lokalne i projekty, kontrakty, itp./,
- inne działania stymulujące.

Dla koordynacji działań Programu zakłada się powołanie przy Staroście Lęborskim Zespołu Doradczego składającego się z osób kompetentnych i związanych z działaniami na rzecz ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego i ochrony środowiska, oraz związanych z kulturą, turystyką, edukacją i promocją.